

GAN

ALFF

BET

GIMMEL

DALET

HEE

WAW

MAG IK EEN BROODJE GIRAF?

JELED-NIK Afdeling Onderwijs

Tekst: Henny van het Hoofd
Tekeningen: Marchien Mayer

Dit werkboekje is onderdeel van het landelijke JELED leerplan.
Voor meer informatie: www.jeled.net of henny@nik.nl
© NIK Adeling Onderwijs Onderwijs

J.E.L.E.D. - Jewish European Learning Experience Dot.net

1 MELKVORKEN EN VLEESLEPELS ?

Zondagmorgen. Sharon gaat naar joodse les.
Dat vindt ze leuk, maar ook een beetje eng.
Want ze gaat vandaag voor het eerst!
Er zitten geen andere joodse kinderen bij haar op school.
Ze is bang dat ze helemaal niemand kent.

Mama gaat met haar mee.

'Dat meisje daar is vast net zo oud als jij', zegt mama.

Sharon kijkt. Het meisje lacht. Ze komt naar Sharon toe.

'Hoi, ik ben Ilana', zegt ze. 'En hoe heet jij?'

'Ik heet Sharon', antwoordt Sharon.

'Kom je ook op joodse les?' vraagt Ilana.

'Ja', zegt Sharon. 'En ik zit in groep 5'.

'Ik ook,' roept Ilana. Wat leuk, dan zitten we in dezelfde klas!

Zie je dat meisje met die vlecht?

Dat is Noa. Die zit ook in groep 5. Hé Noa, dit is Sharon.

Ze komt bij ons in de klas'.

'Kom maar met ons mee, Sharon', zegt Noa.

'Dan zullen we je laten zien waar het is.

Tot straks', zegt mama.

En ze geeft Sharon een knipoog.

In de klas gaan ze eerst lezen.
Sharon vindt de joodse letters best moeilijk.
Ze lijken allemaal op elkaar!
Gelukkig helpen de andere kinderen haar.
'Je leert het zó hoor,' zegt Dannie.
'En als je het niet weet, dan zeg ik het je gewoon voor!'

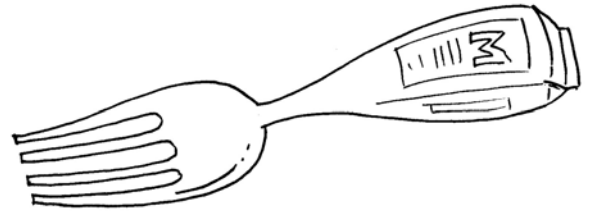
Daarna gaan ze een nieuw liedje zingen.
Sharon kent het al.
Het staat op de cd die opa en oma
uit Israël hebben meegebracht.
Nu kan zij de andere kinderen helpen.
Dan is de les afgelopen.
'Hoe was het?' vraagt mama.
'Leuk', zegt Sharon. 'Ik ga volgende week weer!'

Woensdagmiddag. Sharon's mobieltje gaat af.
Het is Ilana. 'Kom je vanmiddag bij me spelen?
Noa van joodse les komt ook.
En als je het gezellig vindt, dan mag je ook blijven eten'.
Het wordt een leuke middag.
Ze spelen eerst met de computer.
Daarna gaan ze de Donald Duck en de Tina lezen.
En ze maken grapjes met Ilana's broer.
Die heet Lior.

'Ilana, het is jouw beurt om de tafel te dekken'
zegt Ilana's vader.
'Misschien willen Sharon en Noa je wel helpen'.
'Hier hebben jullie het tafelkleed', zegt Ilana.
'Leg dat maar vast op tafel, dan ga ik de borden halen'.

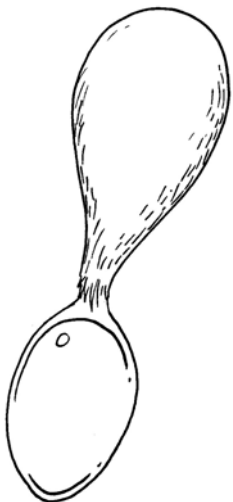
Sharon en Noa lopen weer naar de keuken.
Kijk, daar liggen vorken. Die kunnen ze meteen meenemen.
'Nee, niet die vorken, want dat zijn melkvorken', zegt Lior.
'Ach joh, melkvorken bestaan helemaal niet!' lacht Noa.
'Wie eet er nou melk met een vork?' vraagt Sharon.
'Echt waar hoor,' zegt Lior.
'Er bestaan zelfs melkmessen!
En vleeslepels, want die zijn er ook'.

☺ *Kleur het rondje dat voor het goede antwoord staat.*

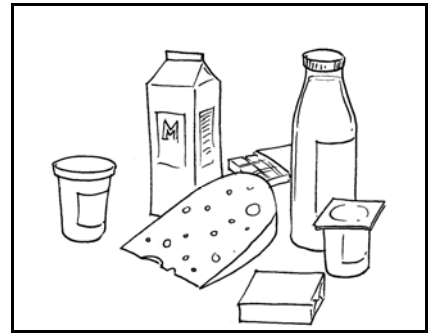
- Lior maakt een grapje.
Melkvorken en vleeslepels bestaan helemaal niet.
- Lior heeft gelijk.
Melkvorken en vleeslepels bestaan echt.

☺ *Leg uit waarom je denkt dat je het goede antwoord hebt gekozen:*

In sommige soorten eten zit melk, of iets dat van melk gemaakt is. Bijvoorbeeld kaas of slagroom.

We noemen dit soort eten 'melkkost' of חֲלָבִי (chalavi).

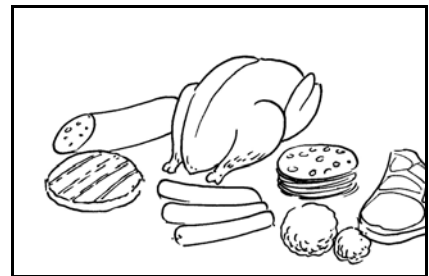

Noem nog 2 dingen die *melkkost* zijn:

- 1) _____
- 2) _____

In andere soorten voedsel zit vlees, of iets dat van vlees gemaakt is. Bijvoorbeeld: gehakt, kip, worstjes.

We noemen dit soort eten 'vleeskost' of בֶּשָׂרִי (besari).

Noem nog 2 dingen die *vleeskost* zijn:

- 1) _____
- 2) _____

Maar er zijn ook soorten voedsel waar geen melk en ook geen vlees in zit.

Bijvoorbeeld fruit, noten of eieren.

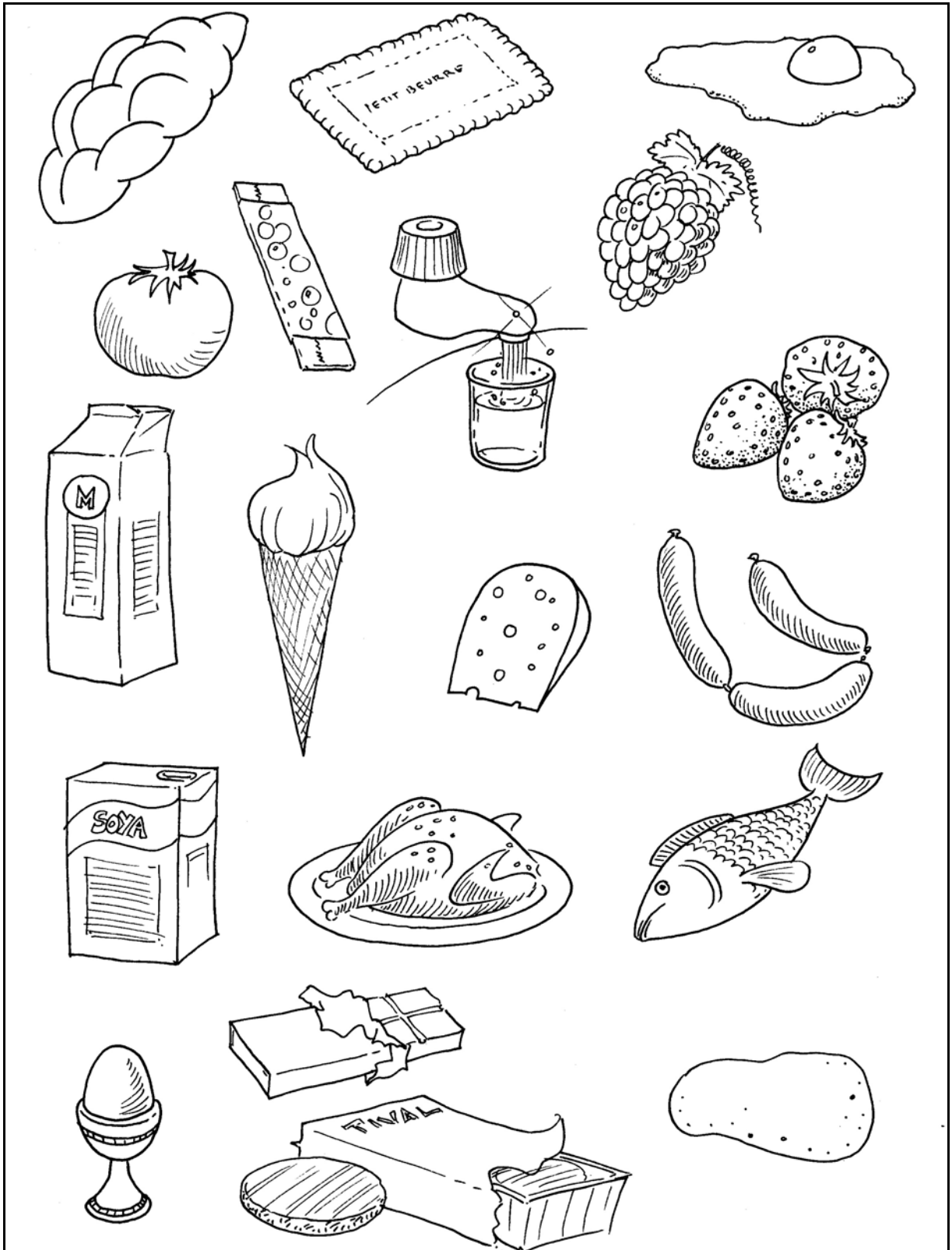
We noemen dat soort eten 'minnisj' of פְּרֻדָּה (parva; veel mensen zeggen 'parve').

Noem nog twee dingen die *minnisj* zijn:

1. _____
2. _____

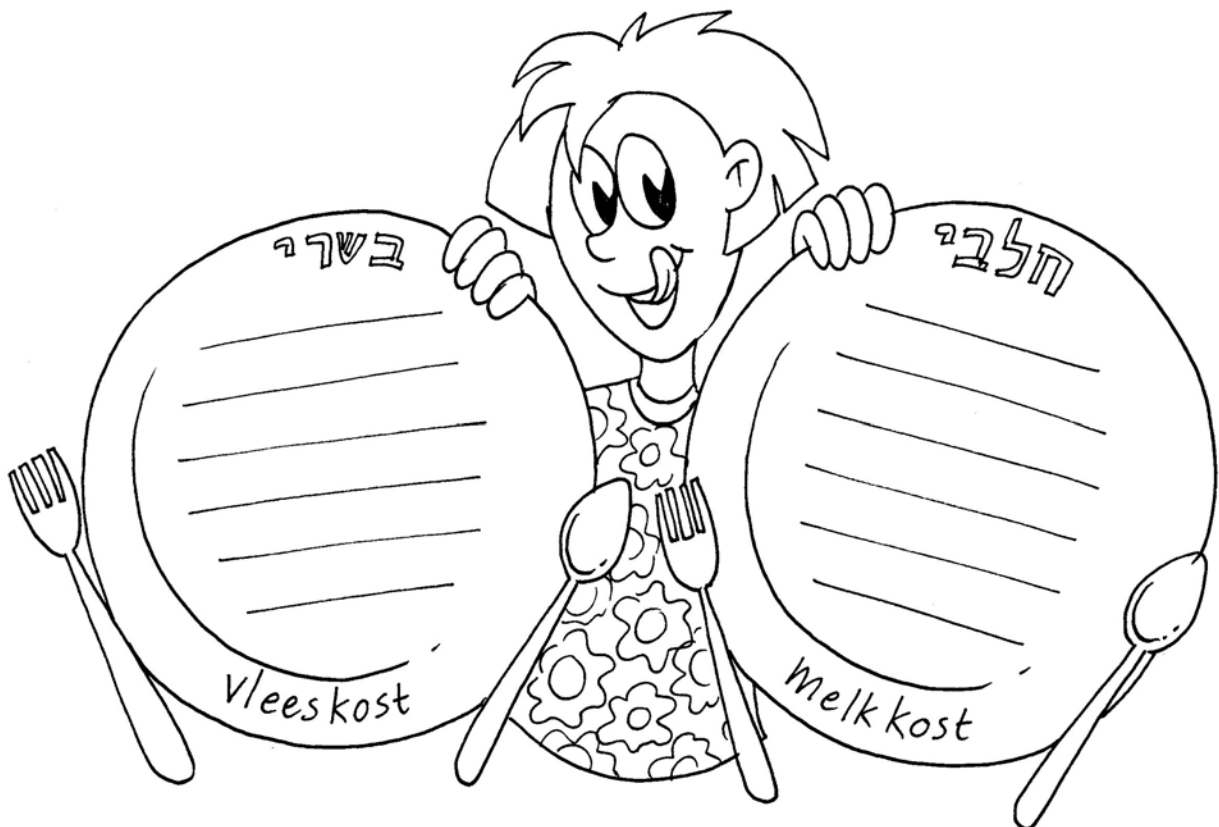
- ☺ Op deze bladzijde zie je allerlei soorten eten. Is het vleeskost? Teken er dan een rode cirkel om. Is het melkkost? Omcirkel het dan met blauw. Is het minnisj? Maak dan een groene cirkel.

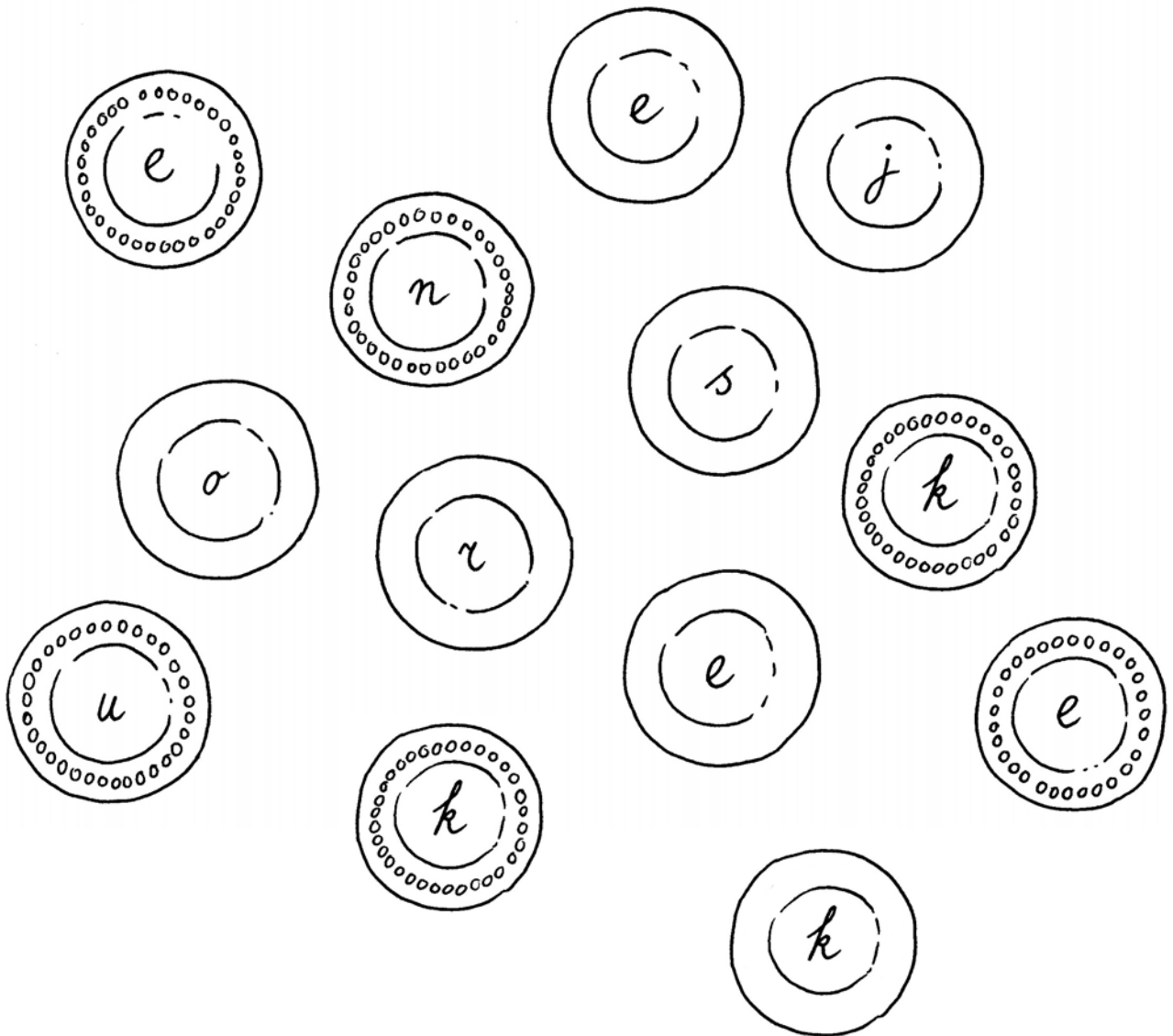
In een kosjere keuken zijn 'melk' en 'vlees' gescheiden. Dat wil zeggen dat eten waar melk in zit of dat met melk is klaargemaakt (melkkost) in andere pannen gekookt wordt en van andere borden wordt gegeten dan voedsel dat 'vleeskost' is. Dus: melkpannen en vleespannen, een melkservies en een vleesservies, melkvorken en vleeslepels...

☺ In het vak staan verschillende soorten eten. Schrijf alles wat vleeskost is op het vleesbord, en alles dat melkkost is op het melkbord:

* roomboter * hamburger * rookworst * yoghurt *
* kippensoep * pizza * knakworst * gehaktbal *
* kaas * milkshake * broodje pekelvlees * slagroom *

☺ Hier zie je twee soorten borden. De versierde zijn vleesborden, en de andere melkborden. Zoek alle vleesborden bij elkaar. Op ieder bord staat een letter. Die letters vormen samen een woord. Doe hetzelfde met de melkborden.

melkborden

<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------

vleesborden

<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------

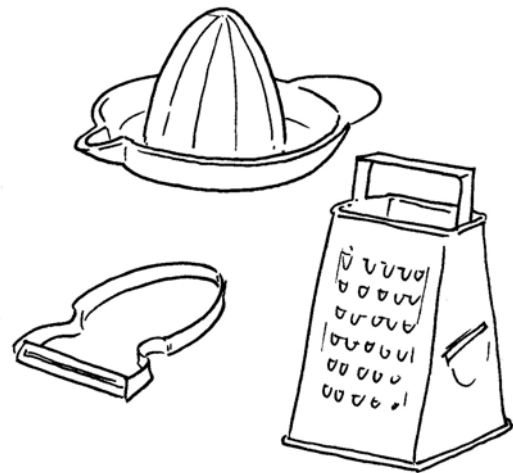
Er zijn keukenspullen die nooit voor melk en ook nooit voor vlees worden gebruikt, bijvoorbeeld het mesje dat alleen maar gebruikt wordt om fruit of aardappels mee te schillen.

Zulke keukenspullen kunnen minnisj (parve) gehouden worden en dan is er maar eentje van nodig. Ze moeten dan wel apart worden afgewassen en opgeborgen.

Vraag

Welke keukenspullen kunnen minnisj zijn? Schrijf er vijf op:

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

Onthoud:

Er zijn drie soorten eten:

melkkost (חֲלָבִי), vleeskost (בְּשָׂרִי) en minnisj (פְּרוּדָה)

In een kosjere keuken zijn aparte keukenspullen voor melk en vlees. Keukenspullen die nooit gebruikt worden voor iets waar melk of vlees in zit kunnen minnisj zijn, bijvoorbeeld een waterkoker.

MELK EN VLEES IN DE TORA

Je weet al dat er in een kosjere keuken verschil is tussen melk en vlees.
Maar waarom is dat eigenlijk zo?

Kijk naar deze פָּסוּק (pasoek, zin):

Hier zie je wat de woorden betekenen:

<i>je mag niet koken</i>	לֹא־תִבְשַׁל
<i>een bokje</i>	גְּדֵי
<i>in de melk van</i>	בַּחֲלָב
<i>zijn moeder</i>	אִמּוֹ

☺ Schrijf de Nederlandse vertaling van de pasoek in dit vak:

Deze פָּסוּק staat drie keer in de תּוֹרָה

- 1 In het boek שְׁמוֹת (Sjemot)
hoofdstuk 23 pasoek 19

לֹא־תִבְשַׁל גְּדֵי בַחֲלָב אִמּוֹ:

- 2 Nog een keer in het boek שְׁמוֹת
hoofdstuk 34, pasoek 26

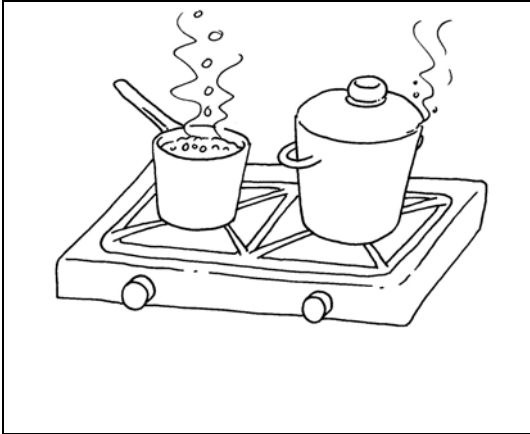
לֹא־תִבְשַׁל גְּדֵי בַחֲלָב אִמּוֹ:

- 3 In het boek דִּבְרִים (Devariem)
hoofdstuk 14 pasoek 21

לֹא־תִבְשַׁל גְּדֵי בַחֲלָב אִמּוֹ:

Waarom staat deze פְּסוּקָה drie keer in de תּוֹרָה?

Onze joodse geleerden zeggen dat we er iedere keer iets anders uit kunnen leren over het apart houden van melk en vlees, dus drie verschillende verboden:

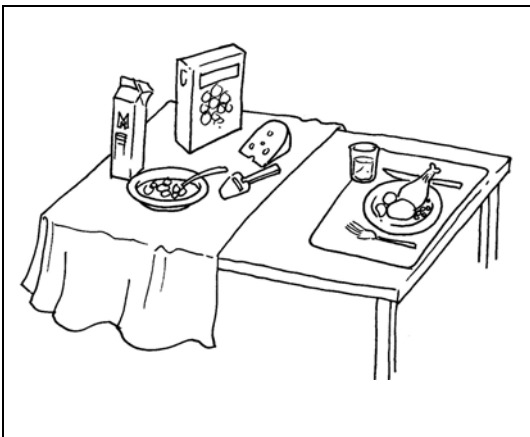

We mogen melk en vlees niet samen
KOKEN.

In het עֵבְרִית heet dat:

אִסוּר בִּשּׁוּל (isoer bisjoel)

→ We koken vlees en melk in aparte pannen.

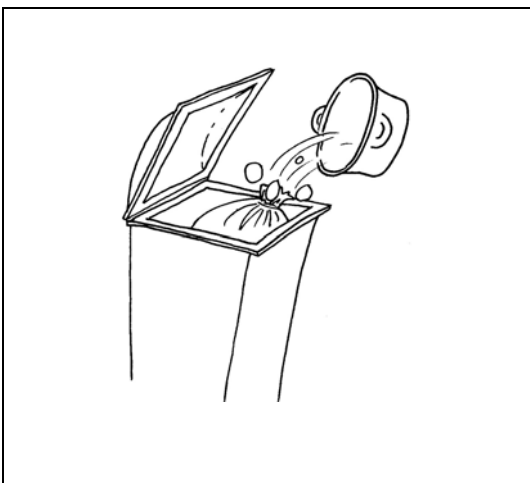

We mogen melk en vlees niet samen
ETEN.

In het עֵבְרִית heet dat:

אִסוּר אֲכִילָה (isoer achila)

→ We eten melk en vlees van aparte borden,
bestek, enzovoorts.

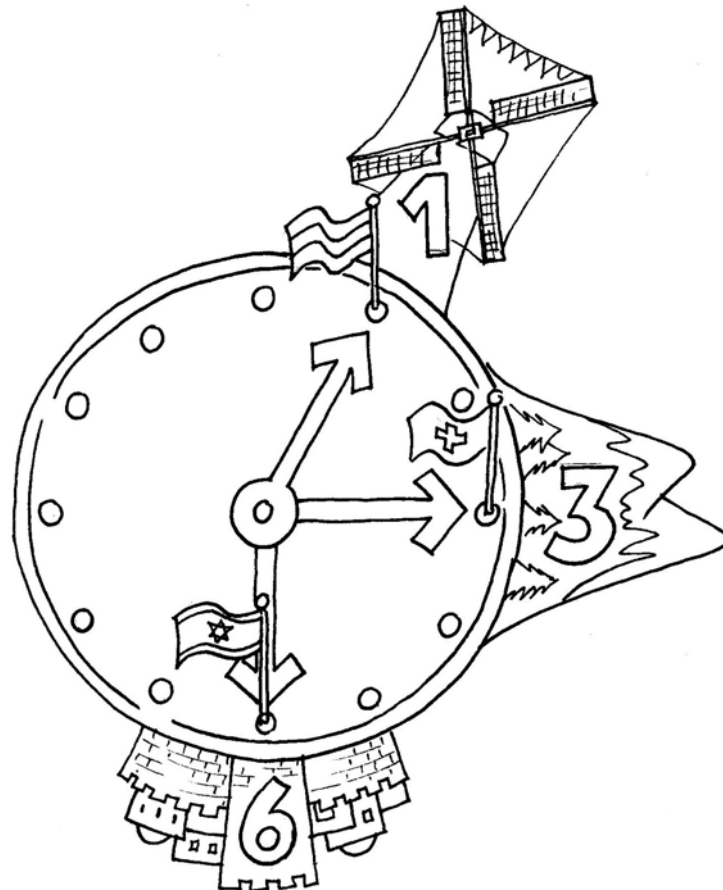
Als melk en vlees per ongeluk toch
samen gekookt zijn, mag je het niet
GEBRUIKEN.

In het עֵבְרִית heet dat:

אִסוּר הַנְּאֻה (isoer hand'a)

→ Je mag het aan niemand geven, zelfs niet
aan een hond of poes.

Wanneer je vlees gegeten hebt, moet je een tijdje wachten voordat je weer melkkost mag eten. Hoe lang dat is, heeft te maken met waar je woont en wat de gewoonte in je familie is. Het kan 1 uur zijn, maar ook 6!

☺ Vul in:

Welke drie landen zie je op deze klok, en hoe lang wachten de meeste joden daar tussen vlees en melk?

Land 1: _____

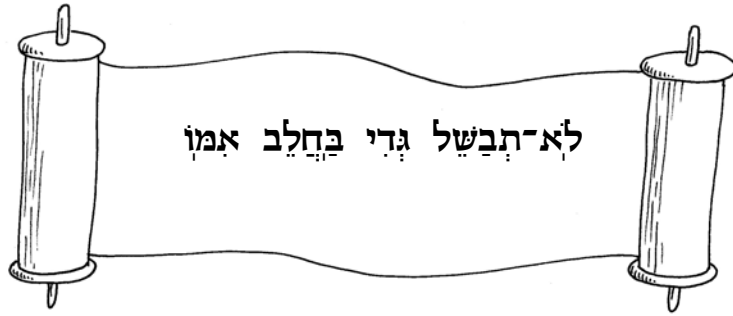
Wachttijd: ____ uur

Land 2: _____

Wachttijd: ____ uur

Land 3: _____

Wachttijd: ____ uur

☺ Vul het goede getal in. Kies uit: een, twee, drie

Deze pasoek staat _____ keer in de Tora.

_____ keer in het boek Dewariem.

En _____ keer in het boek Sjemot.

☺ Vul de drie dingen in die we uit deze pasoek kunnen leren over melk en vlees, en geef steeds een voorbeeld.

1. _____

Voorbeeld: _____

2. _____

Voorbeeld: _____

3. _____

Voorbeeld: _____

Onthoud:

Als je vlees hebt gegeten, wacht je een poosje voordat je weer melkkost eet. In Nederland is dat meestal 1 uur, in andere landen 3 uur of 6 uur.

2 KOSJER? OF TOCH NIET...

Zondagmorgen.

Sharon en Noa gaan naar joodse les.

De moeder van Noa brengt ze met de auto.

Pieppiep! Hé, een sms-je!

Hai kids,

Tot zo bij de kinderboerderij ;-)

Hadas

O ja, leuk, we gaan kosjere dieren zoeken! zegt Sharon.

Maar eerst wil ik naar de pony's! roept Noa.

Want dat zijn de liefste dieren van de hele wereld!

Dannie is al bij de kinderboerderij.

En daar is Hadas, de juf van joodse les. Even later komt Ilana.

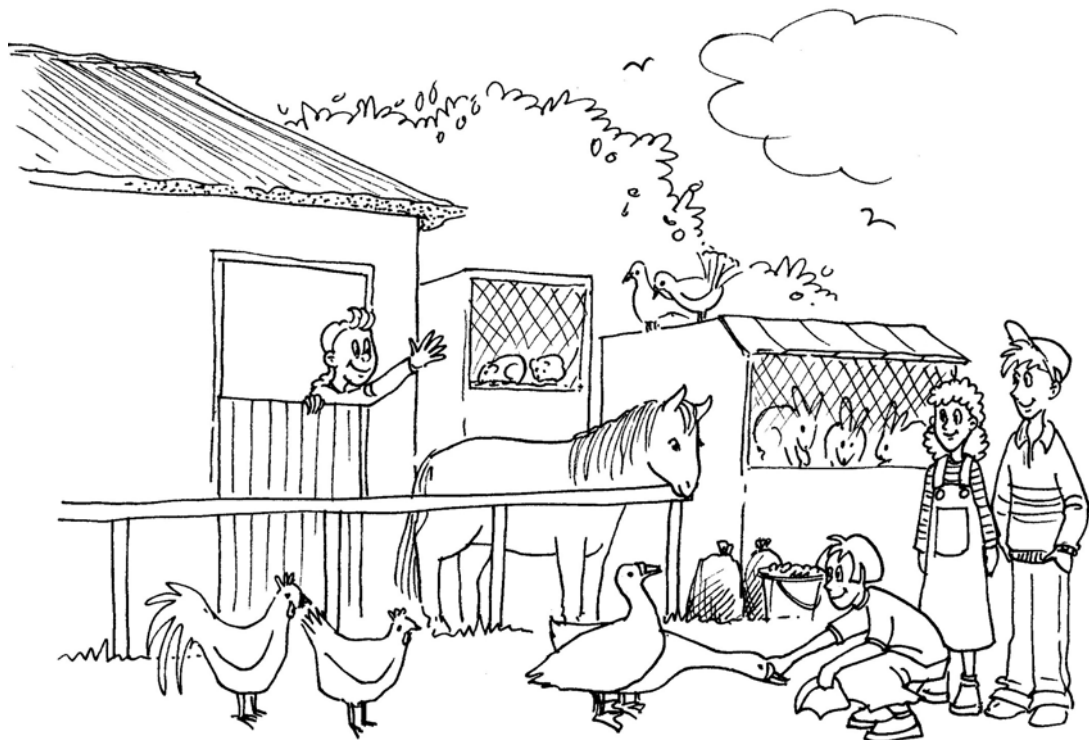
Dannie en Ilana, jullie gaan drie kosjere vogels zoeken, zegt Hadas.

En Sharon en Noa: drie kosjere zoogdieren.

Weten jullie nog welke twee kenmerken die hebben?

Ja hoor! zegt Noa. En ze rennen naar de pony's.

Veel succes! roept Hadas.

Noa en Sharon aaien de pony's, maar vooral Suzy.

Want dat is de lievelingspony van Noa.

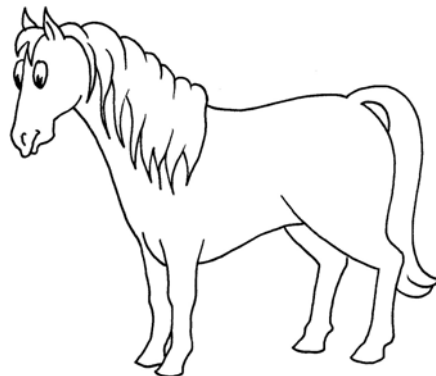
Is een pony eigenlijk kosjer? vraagt Sharon.

Nee, zegt Noa, want ze hebben wel hoeven,
maar die zijn niet gespleten.

En dat is maar goed ook.

Want pony's zijn veel te lief om op eten!

Nog 5 mts, kids :-)

Sharon en Noa gaan gauw naar de andere dieren.

Hier staat een kalfje! roept Sharon. Dat moet wel kosjer zijn.

Ze kijken naar de poten van het kalfje.

Ja hoor, het klopt.

Ook het lammetje heeft gespleten hoefjes.

Nu moeten ze nog één kosjer dier vinden.

Noa tilt een konijntje op.

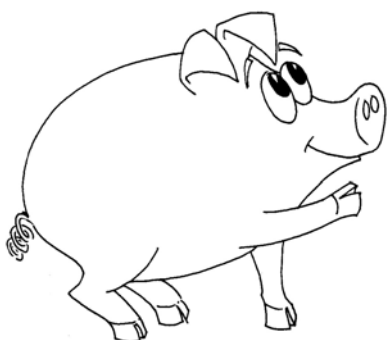
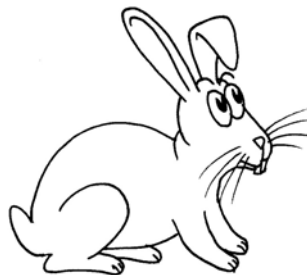
Maar dat heeft helemaal geen hoeven.

Sharon gaat naar de cavia's.

Geen hoefjes, dus niet kosjer.

En ook de poes heeft zachte pootjes.

Sharon en Noa!!! :-((

Hee, gevonden! roept Noa.

Ze wijst naar een biggetje.

Varkens zijn niet kosjer, zegt Sharon

Natuurlijk wel! zegt Noa.

Want een varken heeft gespleten hoeven.

Kijk zelf maar!

Dus is-ie toch kosjer?

☺ *Wie heeft er volgens jou gelijk, Sharon of Noa?*

Kosjer eten heeft te maken met het apart houden van vlees en melk, maar ook met wat je eet. Iedere diersoort heeft zijn eigen kenmerken waaraan je kunt zien of een dier wel of niet kosjer is.

☺ Welke diersoort? Omcirkel het goede antwoord:

	<p>vogel</p> <p>insect</p> <p>vis</p>
---	--

	<p>zoogdier</p> <p>vogel</p> <p>reptiel</p>
--	---

	<p>reptiel</p> <p>vogel</p> <p>insect</p>
---	---

	<p>vogel</p> <p>zoogdier</p> <p>insect</p>
---	--

	<p>zoogdier</p> <p>reptiel</p> <p>vis</p>
---	---

☺ Schrijf van iedere groep dieren drie voorbeelden op. Kies uit deze dieren:

~~* poes~~ * haai * krokodil * mier * papegaai *
* slang * kip * goudvis * ooievaar * paard *
* konijn * schildpad * bij * haring * spin *

ZOOGDIEREN

1. **poes** 2. _____ 3. _____

VISSEN

1. _____ 2. _____ 3. _____

VOGELS

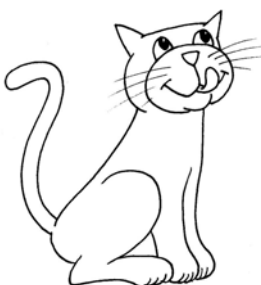
1. _____ 2. _____ 3. _____

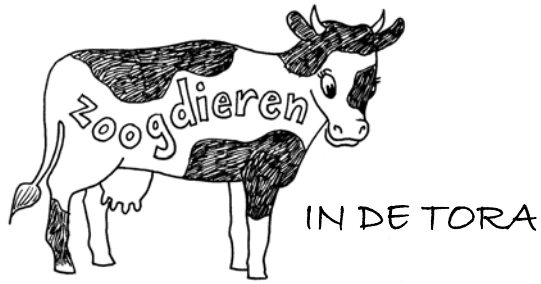
REPTIELEN

1. _____ 2. _____ 3. _____

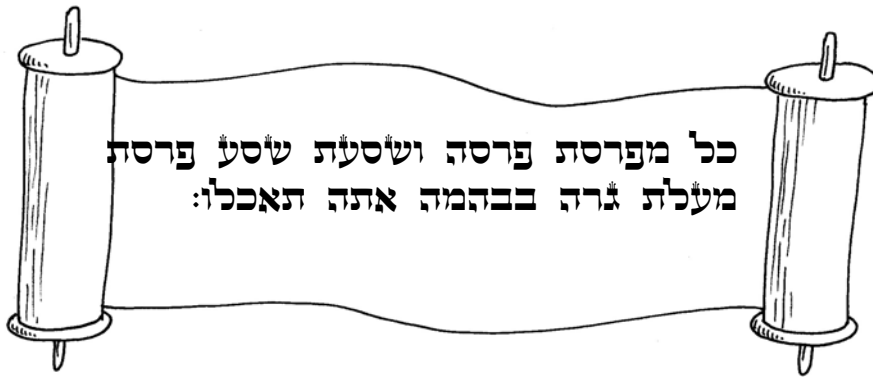
INSECTEN

1. _____ 2. _____ 3. _____

Er zijn kosjere zoogdieren, en er zijn zoogdieren die niet kosjer (treife) zijn. In het boek וַיִּקְרָא (Wajkra) , staat hoe je kunt herkennen of een zoogdier כֶּשֶׁר is:

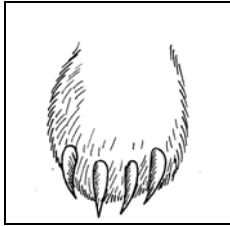
Hier zie je wat de woorden betekenen:

<i>alle</i>	כל
<i>die hoeven hebben</i>	מִפְרֶסֶת פְּרֶסָה
<i>helemaal gespleten hoeven</i>	וְשִׁסְעַת שְׁסַע פְּרֶסֶת
<i>herkauwend</i>	מֵעֶלֶת גֵּרָה
<i>van het vee</i>	בְּבַהֲמָה
<i>die mogen jullie eten</i>	אֶתְּהָ תֹאכְלוּ:

Welke **twee** kenmerken moet een zoogdier hebben om kosjer te kunnen zijn?

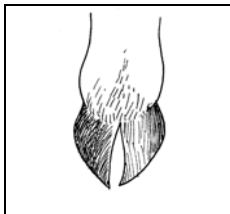
1. _____
2. _____

GESPLETEN HOEVEN

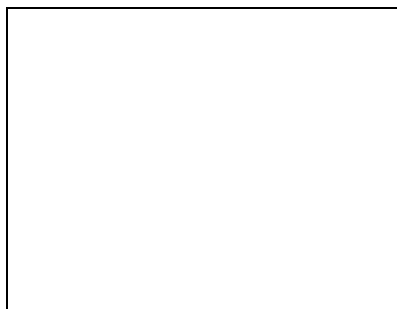
De 'voeten' van zoogdieren zien er verschillend uit. Er zijn dieren die tenen hebben met een soort kussentjes er onder, bijvoorbeeld een hond of een poes. Dat zijn geen hoeven, dus deze zoogdieren zijn niet כָּשָׁר.

Andere dieren hebben wel hoeven, maar hun hoef is niet of niet geheel (= helemaal) gespleten, bijvoorbeeld een paard. Zo'n dier is ook niet כָּשָׁר.

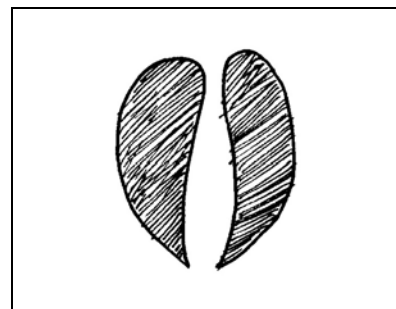

Dieren met 'geheel gespleten hoeven' hebben een even aantal tenen, die in het midden helemaal gespleten zijn. Hiernaast zie je de poot van een schaap, waarbij je dat goed kunt zien. Een schaap is dus een kosher dier.

☺ Teken in het lege vakje de pootafdruk van een dier zonder hoeven, bijvoorbeeld een hond, poes of konijntje:

Dier zonder hoeven:

Dier met helemaal gespleten hoef: **SCHAAP**

HERKAUWEN

Sommige dieren herkauwen (= weer opnieuw kauwen). Ze slikken eerst hun eten door. Na een tijdje komt het eten weer terug in hun bek, en kunnen ze het op hun gemak kauwen. Dieren die herkauwen hebben niet één maag, zoals wij, maar vier!

- ☺ Hier zie je verschillende zoogdieren. Zoek op Internet of ze herkauwen en helemaal gespleten hoeven hebben, Vul daarna zelf in of het dier wel of niet kosjer is, en waarom. Het eerste dier is al voorgedaan.

DROMEDARIS

Geheel gespleten hoeven?

nee

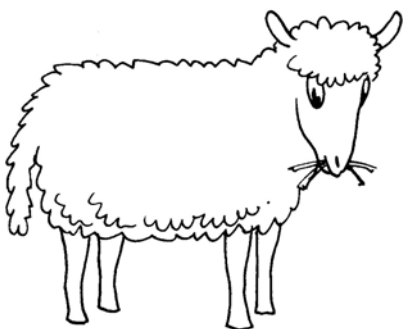
Herkauwer?

ja

Is het een kosjer dier?

nee,

want een dromedaris heeft geen geheel gespleten hoeven.

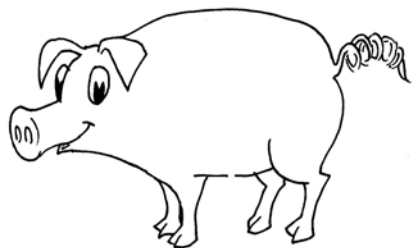
SCHAAP

Geheel gespleten hoeven? _____

Herkauwer? _____

Is het een kosjer dier? _____.

want _____

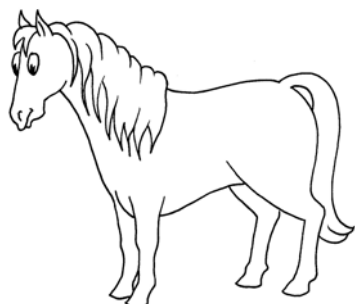
VARKEN

Geheel gespleten hoeven? _____

Herkauwer? _____

Is het een kosjer dier? _____

want _____

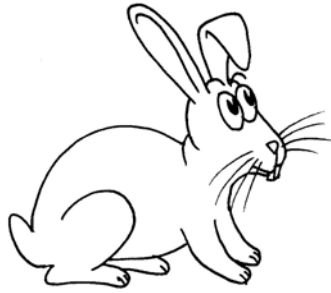
PAARD

Geheel gespleten hoeven? _____

Herkauwer? _____

Is het een kosjer dier? _____

want _____

KONIJN

Geheel gespleten hoeven? _____

Herkauwer? _____

Is het een kosjer dier? _____,

want _____

Onthoud:

Alleen zoogdieren die hun voedsel herkauwen en die hoeven hebben die helemaal gespleten zijn kunnen kosjer zijn.

Koeien, schapen en geiten zijn voorbeelden van kosjere zoogdieren. Een paard en een varken zijn voorbeelden van zoogdieren die niet **כָּשֵׁר** zijn.

Ze zijn **טְרֵיפָה** (*terefa, treife*).

LIOR VERGIST ZICH....

Donderdagavond.
Papa en mama doen boodschappen.
Ilana maakt haar huiswerk.
Lior kijkt televisie.
'Ilana,' vraagt Lior.
'Wil je ook een beker chocolade-melk?'
'Ja, lekker', zegt Ilana.

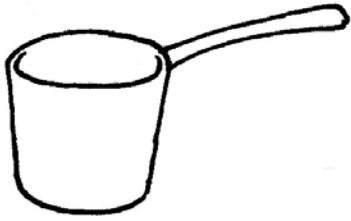

Lior gaat naar de keuken.
Hij doet de koelkast open en pakt de chocomel.
Lior loopt naar het aanrecht.
Hij pakt een pan.
Hij giet de chocomel in de pan.

Lior zet de pan op de kookplaat.
Hij doet de pit aan.
De melk wordt warm.
Ooo, denkt Lior.
Is dat eigenlijk wel een melkpan?
Misschien is het een vleespan!
Wat moet ik nu doen?

- ☺ *Hoe gaat het verhaal verder? Kleur het rondje voor het antwoord dat je zelf het beste vindt:*
- Lior schenkt de chocomel in de bekertjes en zegt niets.
- Lior gooit de chocomel weg en wast de pan af.
- Lior wacht tot papa en mama thuis komen en vertelt alles.
- ☺ *Leg uit waarom je dit antwoord gekozen hebt:*
-

Papa en mama komen thuis.
Lior en Ilana vertellen wat er is gebeurd.
Mama vraagt: waar stond de pan?
In de kast of op het aanrecht?
Hoeveel chocomel zat er in de pan?
Was de melk warm of koud?

Lior vertelt alles heel precies.
Mama belt naar het Rabbinaat.
Ze vertelt wat er gebeurd is.
'De pan is niet meer kosjer', zegt mama.
Niet voor vleeskost.
En ook niet voor melkkost.
De pan is treife.
We moeten hem kasjeren.

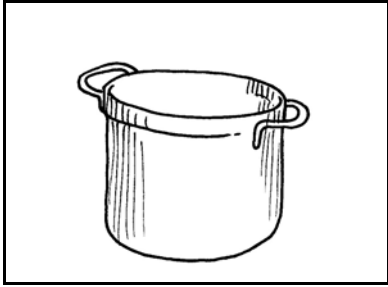
'Lior, kom maar mee', zegt papa.
'Dan gaan we die hele grote pan
uit de schuur halen'.
'Dat is de kasjer-pan', zegt Ilana.
Precies, zegt papa.
We gaan de treife pan kasjeren.
Dan is hij weer kosjer.

Papa vult de kasjer-pan met water.
Hij bindt een touw aan de treife pan.
Papa wacht tot het water kookt.
De pan gaat nu helemaal in het water.
Als het water weer kookt, mag Lior
voorzichtig aan het touw trekken.
De pan komt weer uit het water.

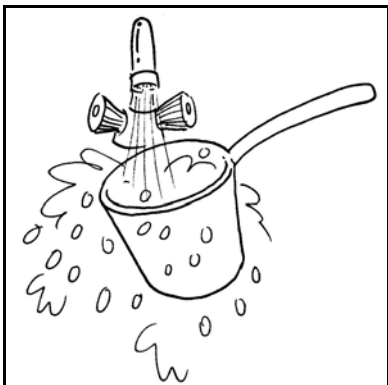
Mama spoelt de pan af onder de koude kraan.
Nu is de pan niet meer treife. Hij is weer kosjer.
Hoera! roept Ilana.

☺ Kijk goed naar de plaatjes en leg steeds uit wat er gebeurt:

3. EEN HEEL BIJZONDER EI

Dannie en Ilana, hebben jullie drie kosjere vogels gevonden? vraagt Hadas.

'Ja', zegt Ilana. We hebben er zelfs vijf!

Dannie leest voor:

Kip, gans, eend, haan, duif

Goed zo! zegt Hadas.

Weet je wat ik jammer vind? zegt Dannie.

Dat ze op de kinderboerderij

geen struisvogel hebben.

Want ik heb daar voor school

pas een spreekbeurt over gehouden.

Een struisvogel kan niet vliegen,

maar hij kan heel hard rennen,

wel 65 kilometer per uur!

En wisten jullie dat een struisvogelei

anderhalve kilo weegt ?

Nou, ik zou best wel eens zo'n eitje lusten!

Is een struisvogel kosjer? vraagt Hadas.

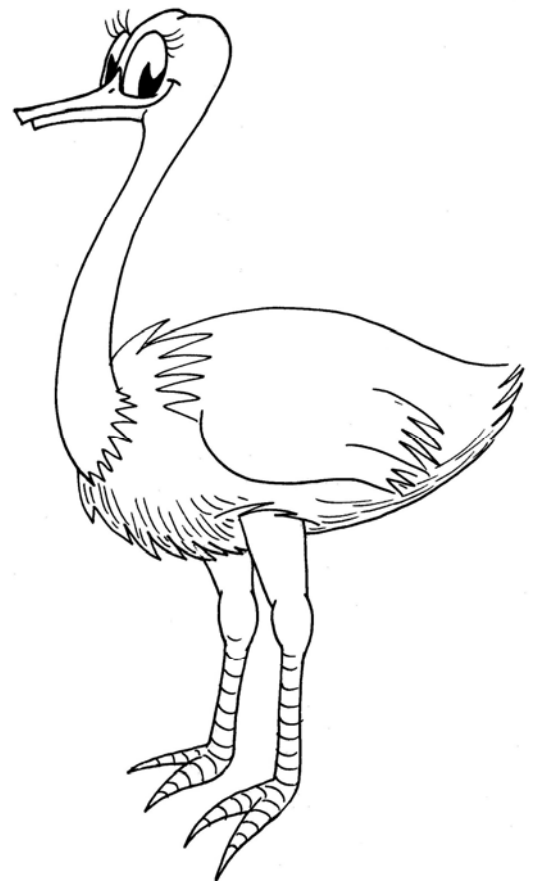
Natuurlijk! roept Dannie.

Want een struisvogel heeft veren en legt eieren.

Alle vogels hebben veren, zegt Sharon.

En ze leggen ook allemaal eieren, roept Noa.

Dus is iedere vogel dan kosjer? vraagt Hadas.

Roofvogels zijn niet kosjer, weet Ilana.
En een struisvogel is geen roofvogel,
want hij eet gras en plantjes, vertelt Dannie.
Dus moet hij wel kosjer zijn.

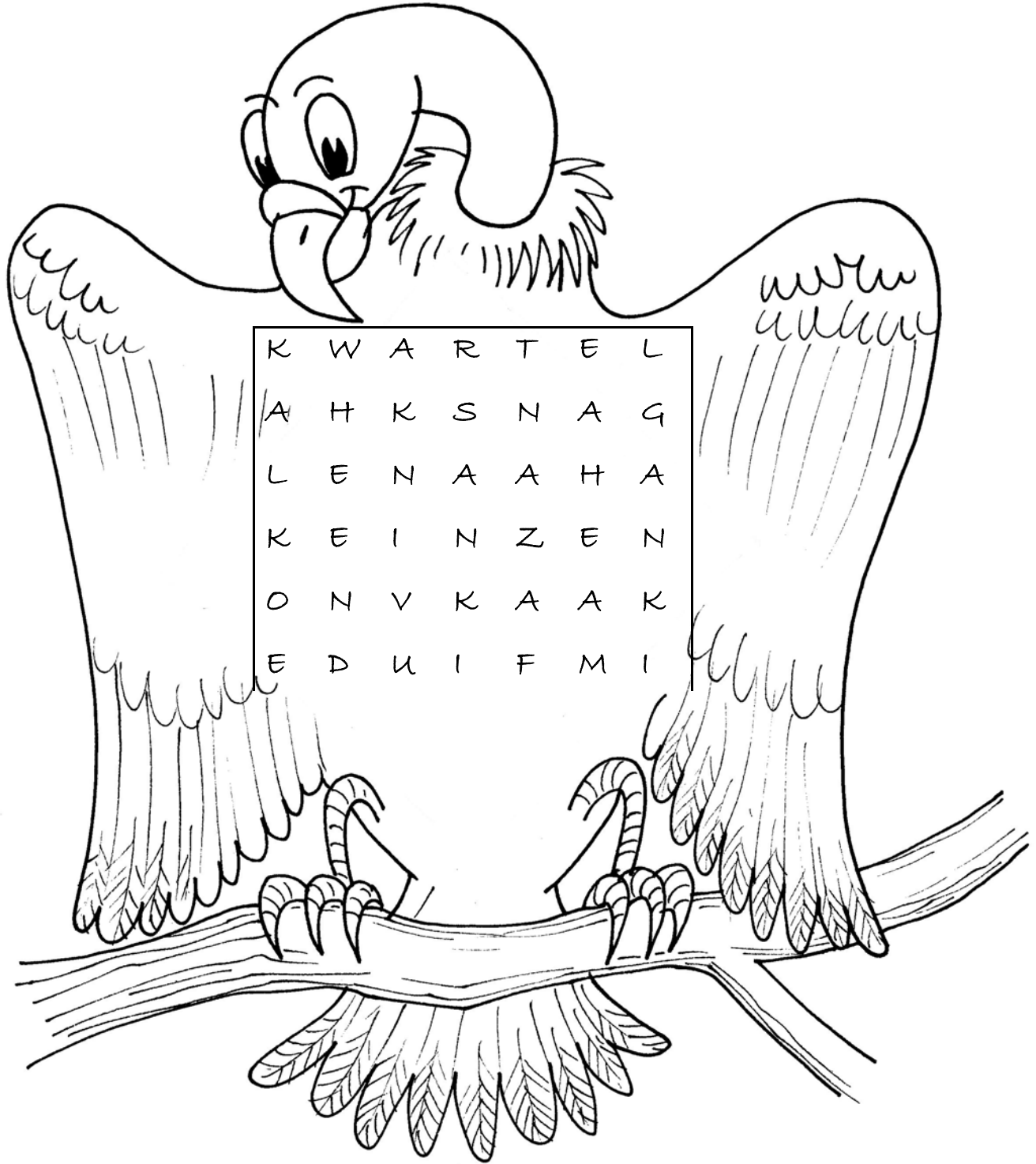
Hadas pakt een choemasj.
Kijk, hier staan vogels die niet kosjer zijn.
*De arend, de lammergier en de zee-arend,
De wouw, de havik, de raaf,
De **struisvogel**, de koekoek en de meeuw....*

Jammer Dannie, zegt Hadas.
Een struisvogel is niet kosjer,
En de eieren ook niet.
Morgenochtend dus geen struisvogeleitje
voor je ontbijt!

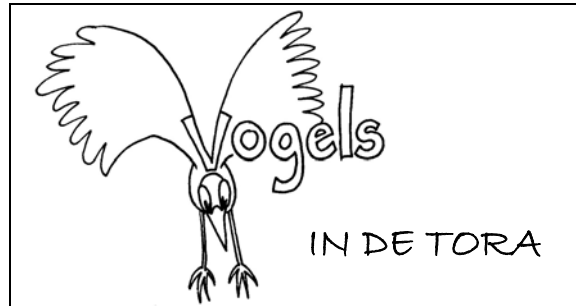
Maar ik heb iets bijzonders voor jullie meegenomen.
Ze laat een paar heel kleine eitjes zien.
Dit zijn kwartel-eitjes, vertelt Hadas.
Jullie krijgen er allemaal een.
Een kwartel is een kosjere vogel, en...
deze eitjes passen tenminste in iedere pan!

☺ In deze woordpuzzel zijn tien kosjere vogels verstopt. Kun je ze vinden? Schrijf de namen onderaan de bladzijde. De letters die overblijven vormen samen een woord. Welk? _____

1. _____ 3. _____ 5. _____ 7. _____ 9. _____
 2. _____ 4. _____ 6. _____ 8. _____ 10. _____

Voor vogels geeft de Tora geen kenmerken. In plaats daarvan staan er in de Tora voorbeelden van vogels die **טְרֵיפָה** (*treife*, niet-kosjer) zijn, zoals een ooievaar, koekoek, reiger, meeuw of een struisvogel.

Alleen de vogels waarvan we zeker weten dat ze kosjer zijn worden gegeten. Hier zie je meest bekende kosjere vogels:

**Kippen, eenden, ganzen, kalkoenen, duiven,
fazanten, vinken, kwartels, patrijzen**

☺ *Kijk naar de plaatjes op de volgende bladzijde. Schrijf eerst de goede naam bij iedere vogel.*

Zet er daarna bij of de vogel kosjer (כשר) of treife (טריפה) is.

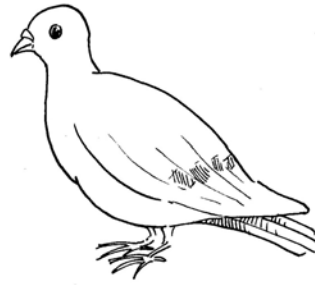
Kies uit de vogels in dit vak:

* duif * eend * gier * kalkoen * kip *
* meeuw * pinguïn * toekan * uil *

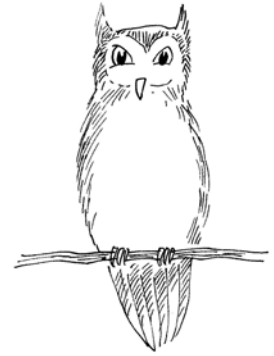

Naam: gier

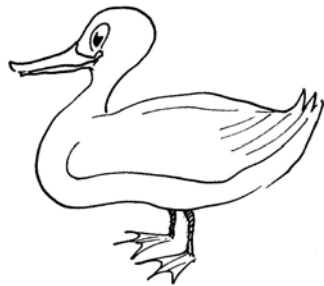
treife / טריפה

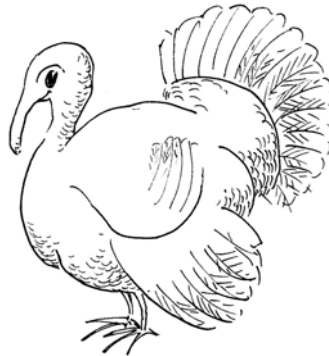
Naam: _____

Naam: _____

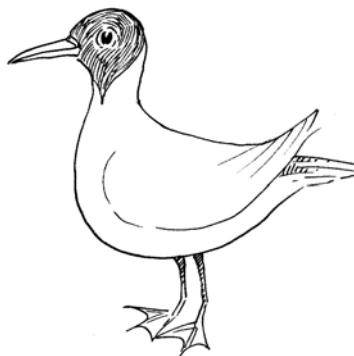
Naam: _____

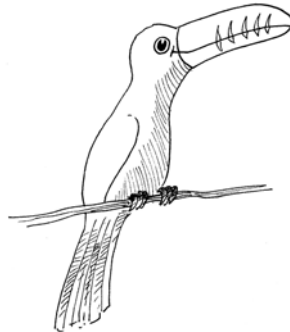
Naam: _____

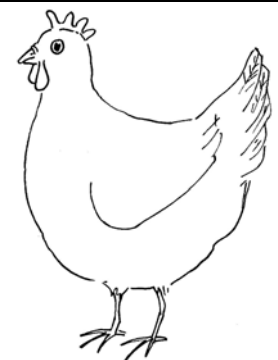
Naam: _____

Naam: _____

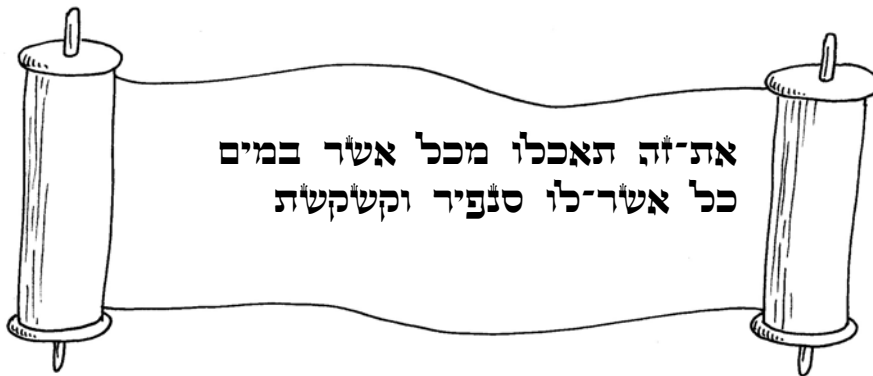
Naam: _____

Naam: _____

Wissen: IN DE TORA

Net als bij zoogdieren, vertelt de Tora ons waaraan je kunt zien of een vis **כּוֹשֵׁר** is. In het derde boek van de Tora, **וַיְקַרָא** (*Wajkra*) staat:

Hier zie je wat de woorden betekenen:

<i>Dit</i>	אֶת־זֶה
<i>mogen jullie eten</i>	תֹאכְלוּ
<i>van al</i>	מִכָּל
<i>dat in het water is</i>	אֲשֶׁר בַּמַּיִם
<i>alles dat heeft</i>	כָּל אֲשֶׁר־לוֹ
<i>vinnen</i>	סַנְפִּיר
<i>en schubben</i>	וְקַשְׂקֶשֶׁת

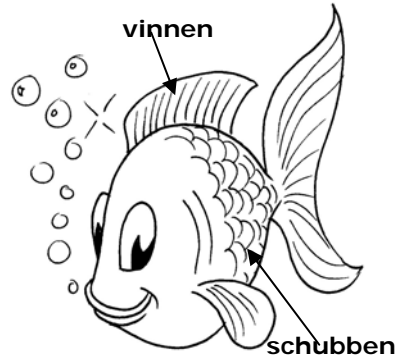
Welke **twee** kenmerken moet een vis hebben om kosjer te kunnen zijn?

1. _____

2. _____

Hier zie je een kosjere vis:

VINNEN Een vis zwemt met zijn vinnen. Hij gebruikt ze om te sturen, en om zijn evenwicht te bewaren.

SCHUBBEN De huid van sommige vissen is bedekt met schubben. Je kunt ze vergelijken met de veren van een vogel, of de vacht van een hond. De schubben liggen als dakpannen over elkaar, zodat de vis er goed mee door het water kan glijden.

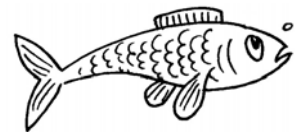
☺ *Kijk goed naar de plaatjes van deze vissen, en beantwoord de vragen:*

Dit is een *kabeljauw*

Heeft een kabeljauw schubben? _____

Heeft een kabeljauw vinnen? _____

Is kabeljauw kosjer? _____

Dit is een *haai*

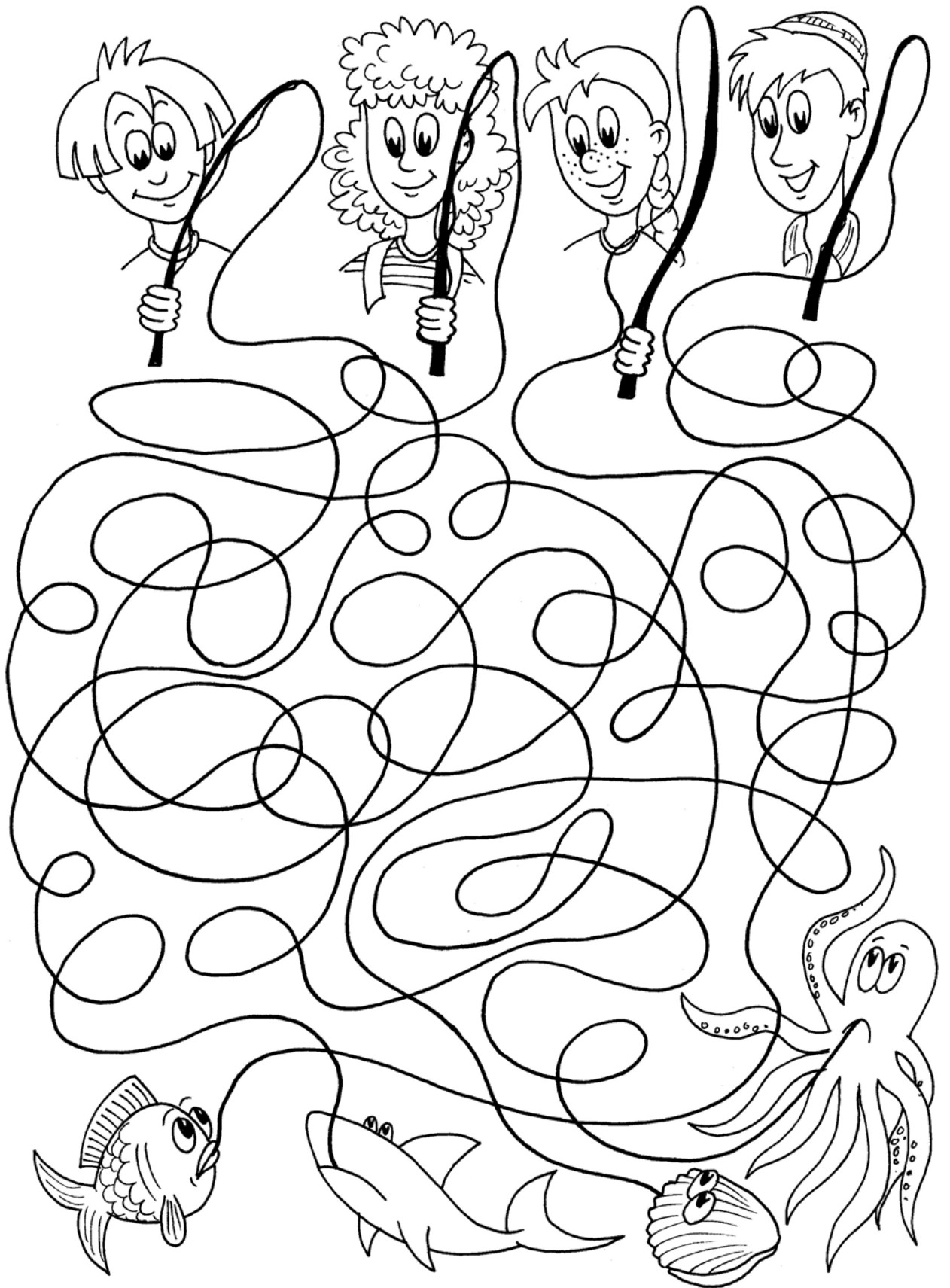
Heeft een haai schubben? _____

Heeft een haai vinnen? _____

Is haai kosjer? _____

☺ *Wie heeft de kosjere vis gevangen?*

WELK DIER IS DIT?

In een viswinkel worden behalve vissen ook vaak schelp- en schaaldieren verkocht.

SHELPIEDIEREN

zijn diertjes die in een soort schelp wonen, zoals een oester en een mossel, maar ook een slak. Ze kunnen uit hun schelp of huisje kruipen.

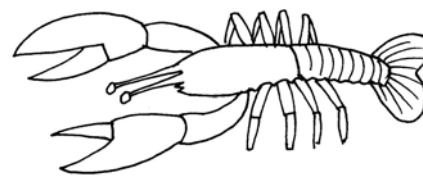
Schelpdieren zijn niet kosjer.

SCHAALDIEREN

zijn dieren die een soort pantser om zich heen hebben, zoals een kreeft of een garnaal. Ze kunnen niet uit hun pantser kruipen.

Schaaldieren zijn niet kosjer.

Hieronder zie je een bladzijde uit de kasjroetlijst. Die kun je vinden in de loeach (agenda) van het NIK en op www.nik.nl

In de kasjroetlijst kun je opzoeken welke vissen kosjer ('geoorloofd'), en welke vissen treife ('ongeoorloofd') zijn.

- ☺ *Kijk goed naar het lijstje en ga daarna verder op de volgende bladzijde:*

Meest bekende geoorloofde soorten vis:

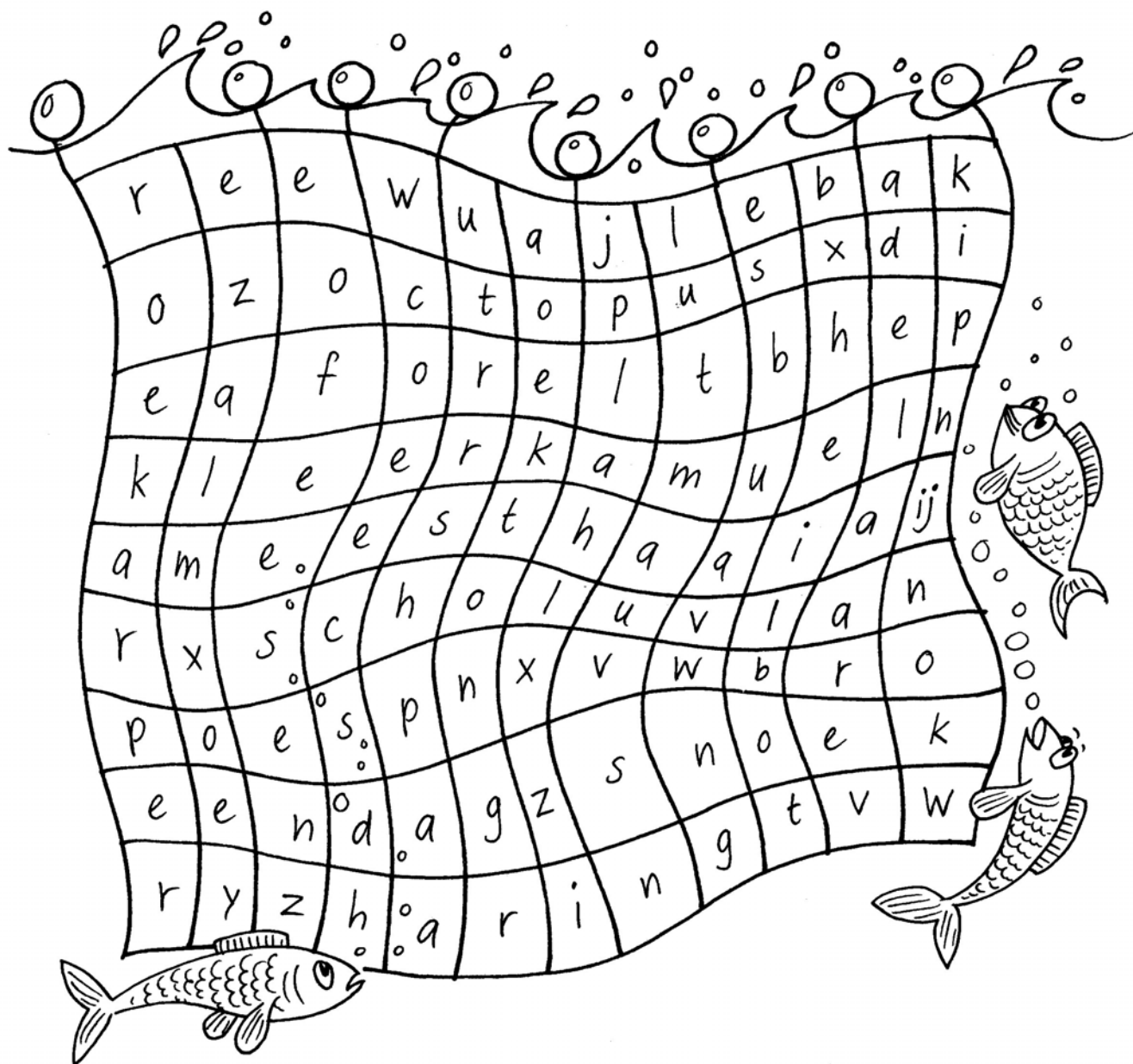
kabeljauw, schelvis, griet, leng, elft, wijting, makreel, tonijn, koolvis, bot, heilbot, schol, schar, tong, haring, sardine, ansjovis, sprong, poon, zalm, karper, zeelt, brasem, voren, blei, geep, forel, spiering, snoek, baars en snoekbaars.

Meest bekende ongeoorloofde soorten vis:

aal, vleet, rog, steur en zeewolf, alsook garnalen, mosselen, kreeft, oesters en inktvis.

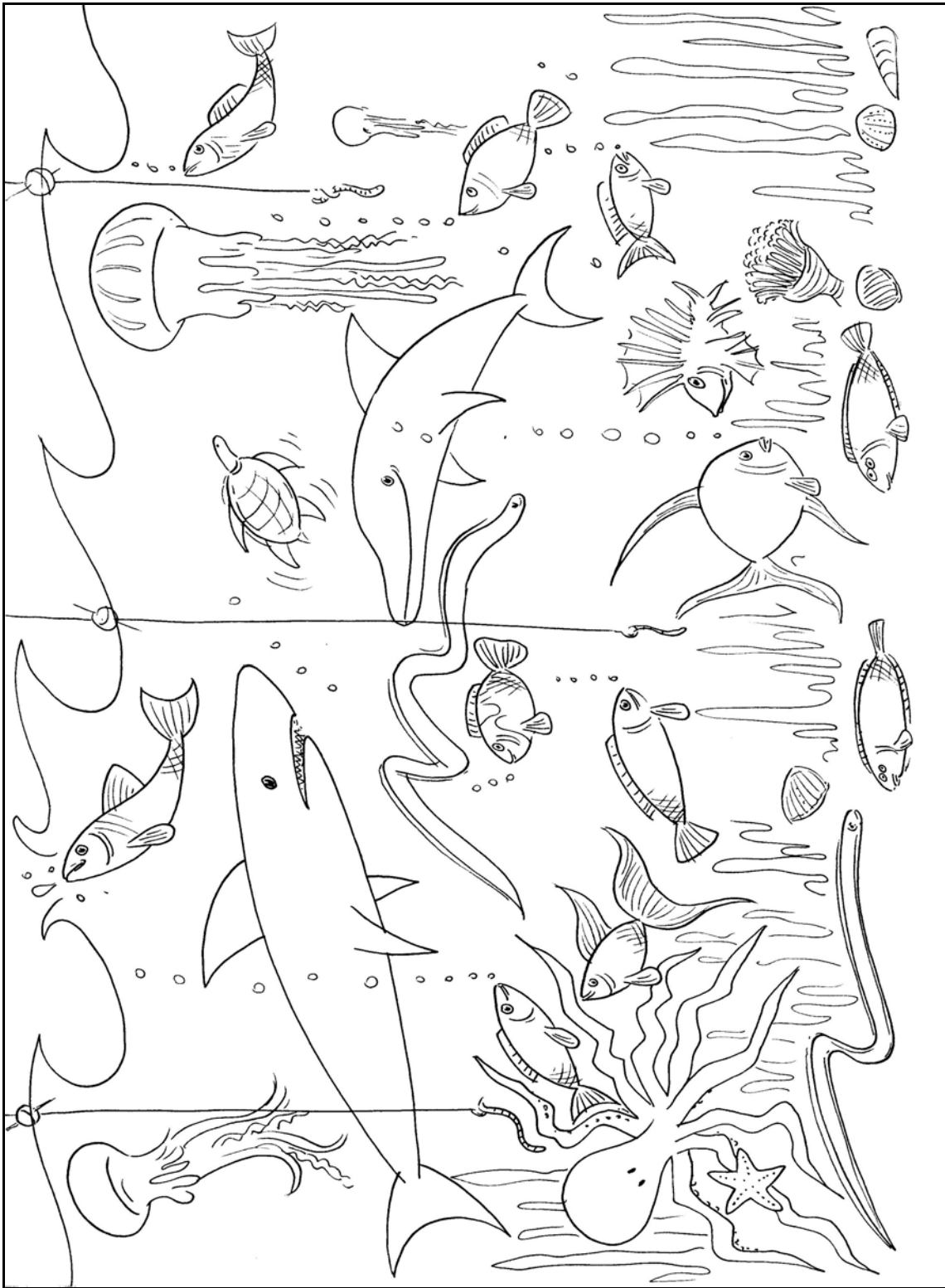
☺ In dit net zijn tien kosjere vissen gevangen. Kun je ze allemaal vinden? Dit zijn de vissen waar je naar moet zoeken:

* forel * heilbot * karper * schol * tong *
 * zalm * kabeljauw * makreel * snoek * haring *

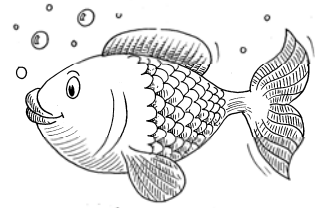
☺ Er zijn per ongeluk ook een paar andere dieren opgevisst. Welke?

☺ Kleur alleen de kosjere vissen:

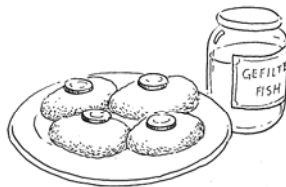

Als je vis in de supermarkt koopt, dan is dat meestal diepvries vis of vis in blik. Je kunt dan niet van buitenaf zien of het een vis met vinnen en schubben is. Kijk dan goed naar de naam van de vis die op de verpakking staat, en of het ook echt die soort vis is.

Let ook goed op dat er geen andere ingrediënten in zitten die niet kosjer kunnen zijn, zoals niet kosjere olie bij vis in blik of bijvoorbeeld paneermeel bij diepvriesvis.

VLEES OF VIS?

Vis is minnisj (parve). Je mag vis eten tijdens een maaltijd waarin vlees gegeten wordt, en ook samen met melkkost.

Maar vis en vlees kunnen niet in hetzelfde gerecht gegeten worden. Als je vis hebt gegeten, spoel je je bord en het bestek af voordat je vlees gaat eten (een schoon bord en een ander bestek nemen kan natuurlijk ook).

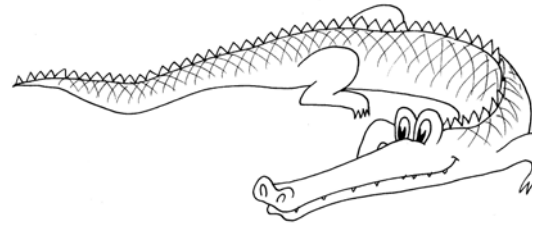
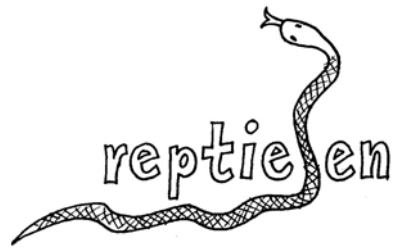
Onthoud:

We eten alleen vogels waarvan we zeker weten dat ze kosjer zijn, zoals kippen, eenden en kalkoenen. Dat zijn geen roofvogels (= vogels die op andere dieren jagen). Alleen de eieren van een kosjere vogel zijn kosjer.

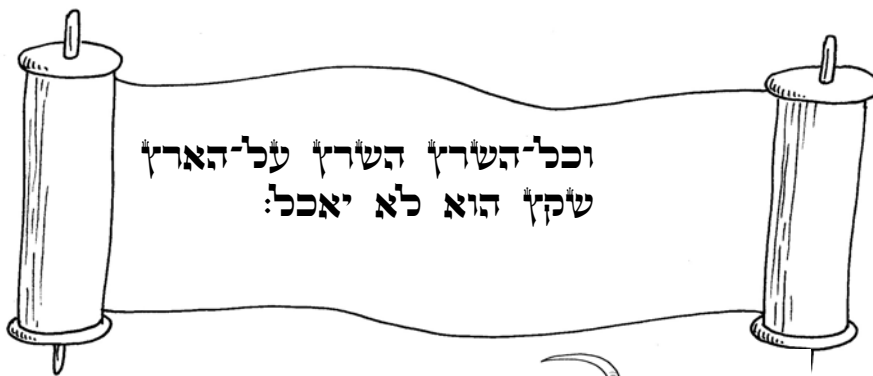
Vissen zijn kosjer als ze vinnen en schubben hebben. Bij diepvries vis of vis in blik moet je goed opletten of het een kosjere vissoort is.

Schelp- en schaaldieren zijn niet kosjer.

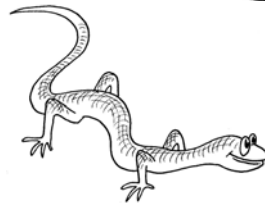
IN DE TORA

Reptiel betekent: kruipend dier. Reptielen hebben een dikke, harde huid, die vaak bedekt is met schubben. Ze kruipen op hun buik over de grond, of hebben korte pootjes. Reptielen leggen eieren. Schildpadden, krokodillen, slangen en hagedissen zijn voorbeelden van reptielen. Reptielen worden in de Tora 'kruipende dieren' genoemd. Ze zijn niet kosjer.

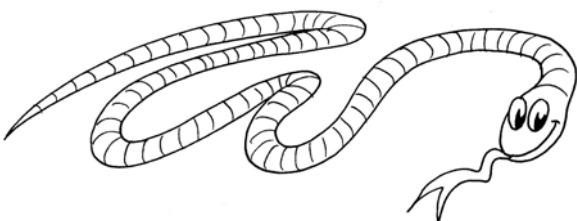

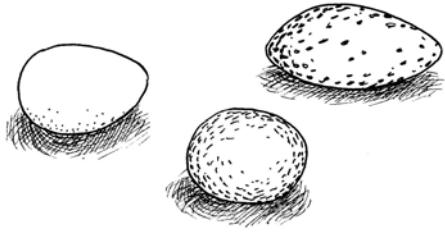
וּכְל־הַשְּׂרִיץ הַשְּׂרִיץ עַל־הָאָרֶץ
שֶׁקֶץ הוּא לֹא יֵאָכַל:

Hier zie je wat de woorden betekenen:

<i>en al</i>	וְכָל
<i>de kruipende dieren</i>	הַשְּׂרִיץ
<i>die kruipen</i>	הַשְּׂרִיץ
<i>op de aarde</i>	עַל־הָאָרֶץ
<i>iets afschuwelijks is het</i>	שֶׁקֶץ הוּא
<i>het mag niet worden gegeten</i>	לֹא יֵאָכַל:

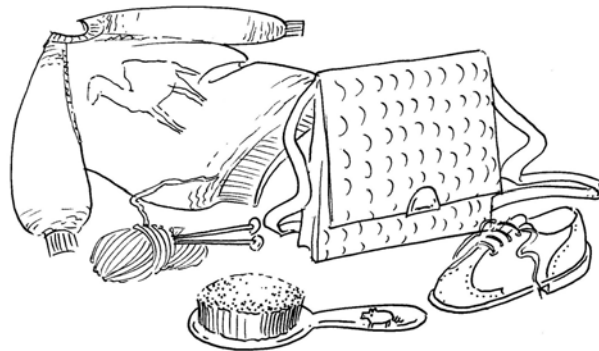

Reptielen leggen eieren, maar die zijn niet kosjer want ze zijn gelegd door een dier dat zelf niet-kosjer is.

Hetzelfde geldt voor alle soorten voedsel die van een niet kosjer dier worden gemaakt, bijvoorbeeld melkproducten: alleen de melk van een kosjer dier mag je drinken, dus bijvoorbeeld geitenmelk en koemelk wel, maar ezinnenmelk niet.

Producten die gemaakt worden van niet-kosjere dieren en die niet bedoeld zijn om op te eten, mag je gewoon gebruiken.

☺ *Kijk naar het plaatje en geef hiervan vier voorbeelden:*

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____

Hier zie je Noach. Hij heeft het erg druk, want er komen allerlei dieren naar de ark toe. Voordat het gaat regenen moeten ze allemaal binnen zijn. Noach heeft een lijstje gemaakt. Van de dieren die *kosjer* zijn komen zeven paar aan boord, dus zeven mannetjes en zeven vrouwtjesdieren. Van de *treife* dieren komen maar twee paar.

Op de volgende bladzijde zie je twee vakken. Schrijf in het ene vak de dieren waarvan er zeven paar komen, en in het andere vak de dieren waarvan er maar twee paar in de ark gaan.

Kies uit deze dieren:

* paard * poes * duif * struisvogel * fazant * * schaap *
 * schildpad * koe * olifant * slang * * kalkoen * krokodil *
 * geit * kip * konijn * kwartel * slak * egel * gans * patrijs *

Lees eerst op bladzijde 40 wat je moet doen. Vul daarna in ieder rijtje de goede dieren in:

KOSJERE DIEREN

van elk dier 7 paar

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

5. _____

6. _____

7. _____

8. _____

9. _____

10. _____

TREIFE DIEREN

van elk dier 2 paar

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

5. _____

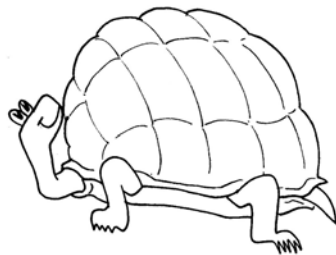
6. _____

7. _____

8. _____

9. _____

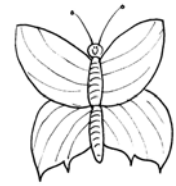
10. _____

insekten

IN DE TORA

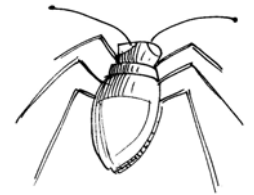
Insecten horen bij de kruipende dieren waar van de Tora zegt dat ze niet mogen worden gegeten. Muggen, kevers, spinnen, luizen, mieren, rupsen en kakkerlakken zijn voorbeelden van insecten.

Er zullen maar weinig mensen zijn die graag een insect opeten. Ze zien er dan ook niet echt lekker uit, vaak zelfs een beetje griezelig.

Toch kan het gebeuren dat je per ongeluk een insect opeet.

Hoe? Kijk maar op dit plaatje.

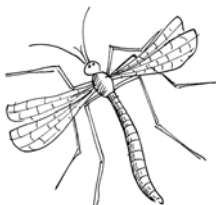

Geef nog een ander voorbeeld:

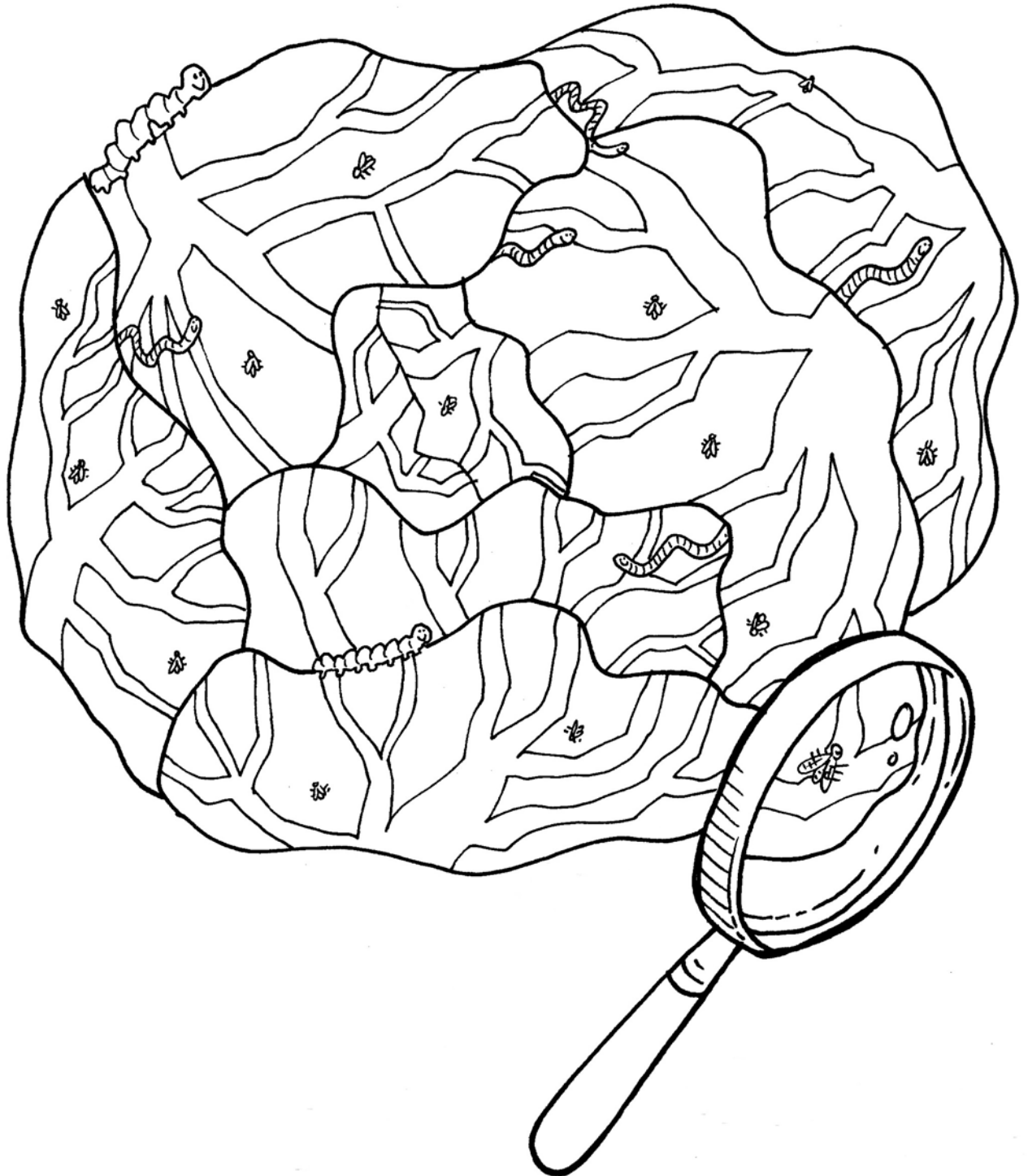
Sommige soorten kleurstoffen zijn van dierlijke bestanddelen gemaakt. Bijvoorbeeld E 120, een rode kleurstof die van cochenille, een soort bloedluis, is gemaakt. Je vindt E 120 vaak in snoepjes.

☺ Zoek in de kasjroetlijst (die vind je achterin de loeach of op nik.nl) kosjer snoep. Schrijf de drie soorten op die jij het lekkerst vindt:

1. _____
2. _____
3. _____

- ☺ De bladeren van deze krop sla zijn uitvergroot, en dat is maar goed ook, want er zitten allerlei beestjes in. Hoeveel kun je er vinden?

In het echt kun je de luizen in de sla natuurlijk niet zo gemakkelijk zien als hier. Wat kun je doen om te voorkomen dat je bladluis of andere beestjes eet?

Er is iets dat we mogen eten, ondanks dat het gemaakt wordt door een insect.

☺ *Wat is het, en welk dier maakt het?*

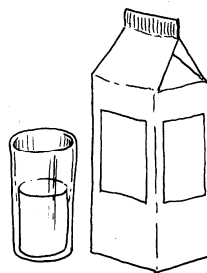
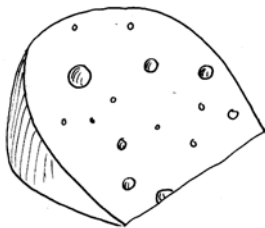

☺ *Maak deze rijtjes af. Er zijn steeds vier vakjes, waarvan er eentje leeg is. In dat vakje moet je iets invullen.*

VOORBEELD:

karnemelk	boter	roomijs	_____
-----------	-------	---------	-------

Alle dingen in dit rijtje zijn melkkost. In het vierde vakje vul je nu zelf iets in dat ook melkkost is, bijvoorbeeld melk, yoghurt, slagroom, vla enzovoorts. Je ziet dat er heel veel goede antwoorden zijn, maar je hoeft er maar eentje van op te schrijven.

☺ *Maak nu zelf deze rijtjes af.*

knakworst	gehaktbal	pekervlees	_____
-----------	-----------	------------	-------

forel	kabeljauw	heilbot	_____
-------	-----------	---------	-------

varken

kameel

konijn

kip

eend

duif

oester

kreeft

mossel

bladluis

spin

mier

schildpad

slang

hagedis

ooievaar

koekoek

struisvogel

Onthoud:

Reptielen en insecten zijn niet kosjer. Daarom moet je groenten en fruit goed nakijken of er geen beestjes in zitten.

Iets dat van een niet kosjer dier gemaakt is en dat niet bedoeld is om op te eten mag je wèl gebruiken, bijvoorbeeld een borstel van varkenshaar of een tas van krokodillenleer.

4 MAG IK EEN BROODJE GIRAF?

Het is zondagmiddag.

Ilana en Lior komen thuis van joodse les.

Papa vraagt: wie gaat er mee naar de dierentuin?

In de krant stond, dat er een olifantje geboren is.

Zullen we naar hem gaan kijken?

Jaaa! zegt Lior.

Hoi, hoi! roept Ilana. We gaan naar de dierentuin!

In de dierentuin is het druk.

Iedereen wil het baby-olifantje zien.

Maar Ilana vindt de aapjes nòg liever.

Kijk eens Lior, wat schattig.

Ik zou er wel een als knuffel willen,

naast de andere knuffels op mijn bed.

Daar wordt-ie veel te groot voor, zegt Lior.

En hij blijft vast in je oor als je slaapt.

Ik wil een papegaai, zegt Lior.

Die rood met blauwe is het mooist.

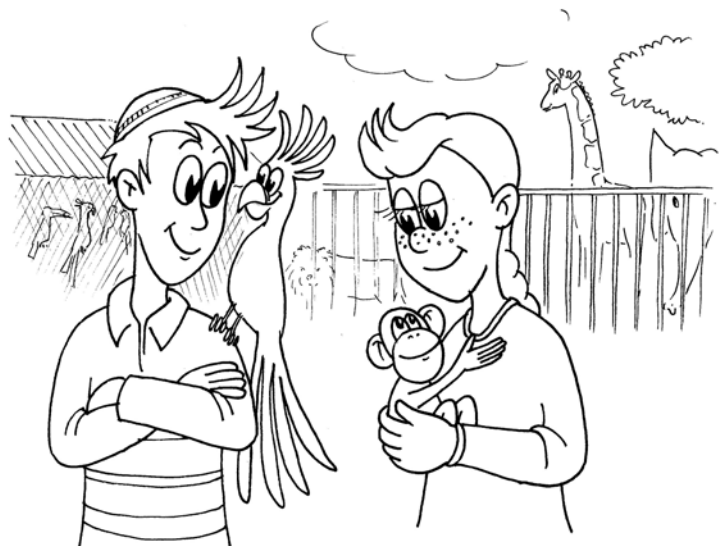
Een papegaai kan woorden leren.

Misschien spreekt hij wel Ivriet.

Sjalom toekie, zegt Lior.

Lorre goeiemorrege!

zegt de papegaai.

Ilana vindt de papegaai niet zo leuk.

Ze is bang voor zijn grote snavel.

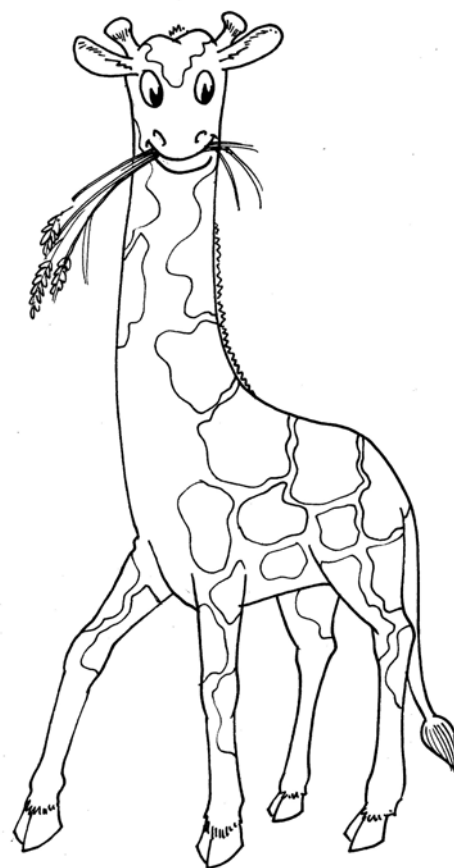
Ze loopt alvast naar de giraffen toe.

Daar komt net een meneer met hooi.
Ik denk dat ze al eten gehad hebben, zegt Ilana.
Kijk maar, ze zijn allemaal aan het kauwen.
Misschien heeft iemand anders ze al gevoerd.
De meneer van de dierentuin lacht.
Ze zijn aan het herkauwen, vertelt hij.

Ilana kijkt naar de poten van de giraf.
Hij heeft hoeven. Ilana giechelt.
Ze vraagt de meneer van de dierentuin:
Heeft een giraf gespleten hoeven?
Kijk zelf maar, zegt de meneer.
Zie je wel? Helemaal gespleten.
Daar ga ik Lior straks mee plagen, denkt Ilana.

Ze hebben alle dieren gezien.
Als ze in de auto zitten, vraagt mama:
Wie gaat er mee een broodje eten?
Ik! roept Ilana. Ikke, ik! roept Lior.
Mama wil een broodje halfom.
Papa wil linzensoep.
En wat wil jij, Lior? Een broodje kroket?
Lior wil een broodje giraf! roept Ilana.
Lior en Ilana moeten erg lachen.

Papa en mama kijken verbaasd.
Een giraf heeft gespleten hoeven, zegt Ilana.
En hij herkauwt! roept Lior.
Echt waar! Hij is kosjer.
Dus doe mij maar een lekker broodje giraf!

☺ *Maak het verhaal af:*

BROODJE GIRAF OF BROODJE HERT?

Giraffen herkauwen en hebben gespleten hoeven: het zijn kosjere dieren.

Giraffen leven voornamelijk in het wild, in de savannes van Afrika. Ze zijn erg sterk en kunnen hard rennen, waardoor het heel moeilijk is om ze te vangen.

Herten herkauwen en hebben gespleten hoeven: het zijn kosjere dieren.

Net als giraffen leven ze voornamelijk in het wild, onder andere in de bossen van Europa. Volwassen herten zijn heel sterk en het is niet gemakkelijk om ze te vangen.

☺ Vul in:

GIRAFFEN komen in het wild voor in

HERTEN komen in het wild voor in

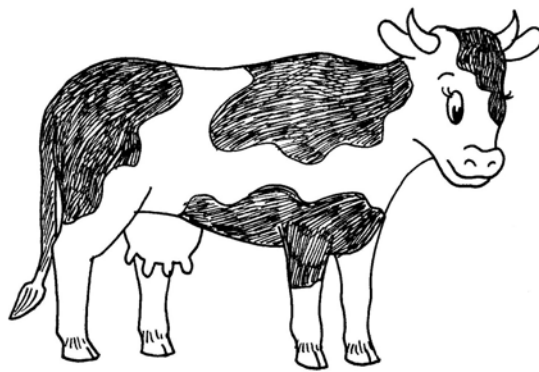
Giraffen komen niet voor in gebieden waar de meeste joden wonen of vroeger hebben gewoond. Daarom is het onze traditie om geen giraf te eten, ondanks dat het wel een kosjer dier is.

Dit in tegenstelling tot herten. Die vind je in veel Europese landen, en ook in Israël. Daarom worden herten soms op verzoek kosjer geslacht, maar giraffen niet.

SJECHIETA – KOSJER SLACHTEN

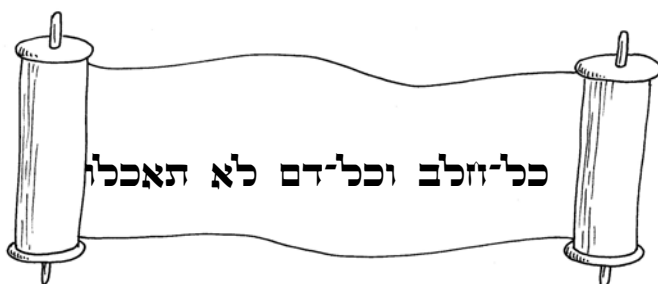
Voordat je een dier kunt eten, moet het doodgemaakt, geslacht worden. In de Tora staat dat we dat op zo'n manier moeten doen, dat het dier zo weinig mogelijk pijn lijdt.

'Slachten' is in het Ivriet שְׁחִיטָה (*sjechieta*) en degene die de dieren slacht is een שׁוֹחֵט (*sjocheet*). Een sjocheet heeft veel geleerd. Hij weet precies hoe hij moet slachten zodat het dier er zo weinig mogelijk van voelt.

Een dier moet helemaal gezond zijn voordat het kosjer geslacht wordt. Een sjocheet slacht daarom geen dieren die ziek zijn, ook niet als het iets is wat weer genezen kan, zoals een gebroken poot. Nadat het dier geslacht is kijkt de sjocheet ook naar de binnenkant om te zien of alles er wel gezond en normaal uitziet. Dat heet בְּדִיקָה (*bedieka*).

Als een kosjer, gezond dier door een *sjocheet* is geslacht, mag het nog niet meteen worden gegeten.

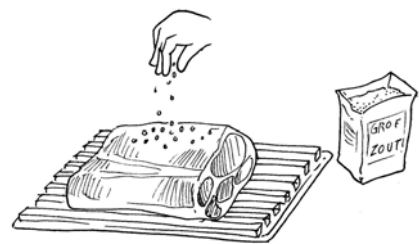
De Tora vertelt ons, dat we het bloed en sommige delen niet mogen eten.
(onder andere in Wajkra 3:17)

1. Eerst worden de delen die niet gegeten mogen worden uit het vlees gehaald. Dat heet **poorsjen**.

2. Als het poorsjen gebeurd is, wordt het vlees een half uur in het **water** gezet.

3. Daarna wordt er **zout** overheen gestrooid. Door het zout komt er nog veel bloed uit het vlees.

4. Na een uur wordt het vlees goed afgespoeld met koud **water**.

Het vlees is nu kosjer en mag worden verkocht in een kosjere slagerij.

☺ Noem een kosjere slager:

Alleen zoogdieren en gevogelte wordt door een *sjocheet* geslacht. Vissen hoeven niet kosjer geslacht te worden. Je koopt ze gewoon in een viswinkel of op de markt.

☺ Vul de woorden uit het vak in.

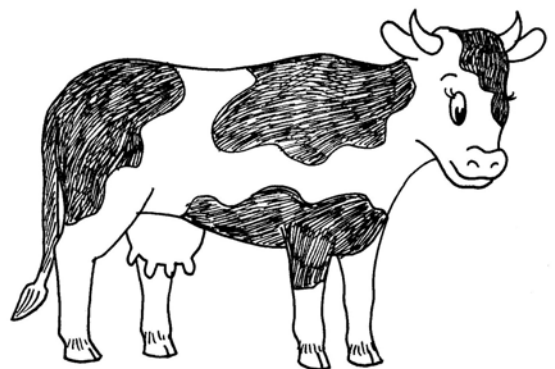
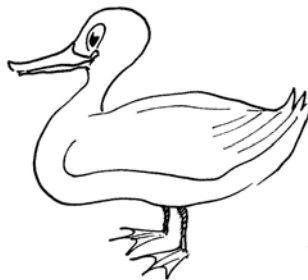
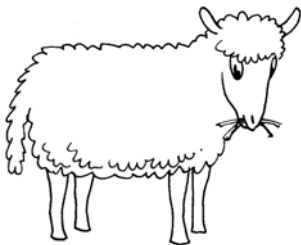
Iemand die dieren kosjer slacht: _____

'Slachten' is in het Ivriet: _____

Het dier na het slachten onderzoeken: _____

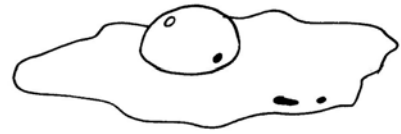
De delen die we niet mogen eten uit het vlees halen: _____

* poorsjen * sjocheet * bedieka * sjechieta *

NOG IETS OVER EIEREN...

Dit ei is gelegd door een kosjere vogel. Toch mag je niet ieder kosjer ei eten. Want soms zit er wel eens een beetje bloed in een ei.

Als het bloed in de dooier (het gele deel) zit, mag je het ei niet gebruiken. Het is niet kosjer.

Daarom tik je een ei eerst kapot in een glas voordat je het in de pan doet. Zo kun je gemakkelijk controleren of er bloed in zit.

Onthoud:

Kosjer vlees komt van kosjere zoogdieren of kosjere vogels, die door een *sjocheet* zijn geslacht. De *sjocheet* controleert of het dier wel helemaal gezond was voordat het geslacht werd. Dat heet *bedieka*. Daarna worden de delen uit het vlees gehaald die we niet mogen eten: *poorsjen*.

In de Tora staat dat we geen bloed mogen eten. Daarom wordt het vlees na de *sjechieta* met zout bestrooid, zodat het bloed er uit kan lopen. Ook in een ei zit wel eens bloed. Daarom kijk je eieren na voordat je ze gebruikt. Als er bloed in de dooier zit, is het ei niet kosjer.

WAAR OF NIET WAAR?

De kinderen op deze en de volgende bladzijde zeggen allemaal iets dat met *kasjroet* (kosjer eten) te maken heeft. Lees het goed door, en geef daarna aan of jij het waar of niet waar vindt. Leg ook uit waarom.

In de sloot voor ons huis drijft een dode eend.

Als ik hem in de magnetron doe (natuurlijk zonder boter) dan mogen we de eend opeten, want het is een kosjere vogel.

WAAR OF NIET WAAR?

Uitleg

*Ik ben met vrienden gaan vissen, en heb een vis met vinnen en schubben gevangen. Het is een snoek.
De vis ziet er normaal en gezond uit, en toen ik hem ving leefde hij nog.
Vanavond kunnen we dus lekker snoek eten!*

WAAR OF NIET WAAR?

Uitleg:

De sjocheet heeft een koe geslacht. Bij de bedieka ontdekt hij dat ze een gebroken poot heeft. De koe is verder kerngezond, maar toch is het vlees niet kosjer.

WAAR OF NIET WAAR

Uitleg: _____

Ik wil voor mijn ontbijt een lekker eitje bakken. Er zit een beetje bloed in de dooier, maar als ik dat er uit haal mag ik het ei gewoon opeten.

WAAR OF NIET WAAR?

Uitleg: _____

Ik heb in de supermarkt een pak diepvrieszalm gekocht. We mogen de vis niet eten, omdat er geen schubben meer aan zitten.

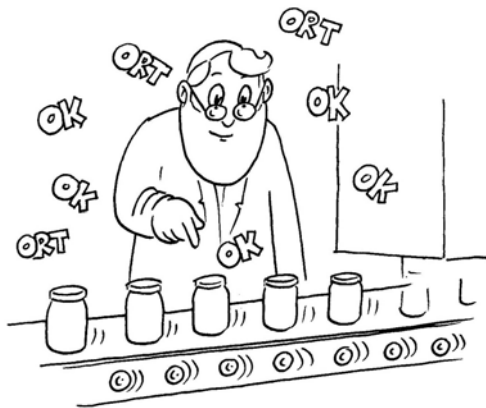

GOED OF FOULT?

Uitleg: _____

Behalve vlees zijn er ook nog andere producten die je niet zomaar in iedere winkel kunt kopen. Want in de fabriek worden er vaak allerlei vetten, kleurstoffen of andere dingen aan toegevoegd die niet kosjer zijn. Dat kan bijvoorbeeld gebeuren bij kaas, brood, margarine, soep, bouillonpoeder, koekjes en gebak.

Kosjere margarine, brood, kaas enzovoorts wordt meestal in een gewone fabriek gemaakt. Er staat dan iemand bij die er goed op let of alle ingrediënten kosjer zijn, en of er niet per ongeluk iets doorheen kan komen dat niet kosjer, dus *treife* is. Zo iemand heet een שׂוּמֵר (*sjomeer*) of toezichthouder, veel mensen zeggen *sjoumer*.

Wanneer het product klaar is plakt de sjoumer een soort sticker op de verpakking waarop staat dat het כּוֹשֵׁר is. Meestal staat er ook bij of het melkkost, vleeskost of minnisj is.

Zo'n sticker heet een הֶחְסֵר (*hechsjer*). Daaraan kun je zien dat het een כּוֹשֵׁר product is. Zie je dat het woord הֶחְסֵר dezelfde letters heeft als כּוֹשֵׁר? Hieronder zie je een voorbeeld van een *hechsjer* van het Opperrabbinaat voor Nederland:

Druivensap en wijn die gemaakt is van druiven zijn alleen maar *kosjer* als ze een *hechsjer* hebben.

Dat geldt ook voor producten waarin wijn of druivensap verwerkt is.

☺ *Probeer producten met een דְּקִישׁוּר te vinden. Plak de hechsjeriem die je gevonden hebt hier op:*

Niet alleen een product kan een דְּקֻשָּׁר hebben, maar ook een winkel of een restaurant.

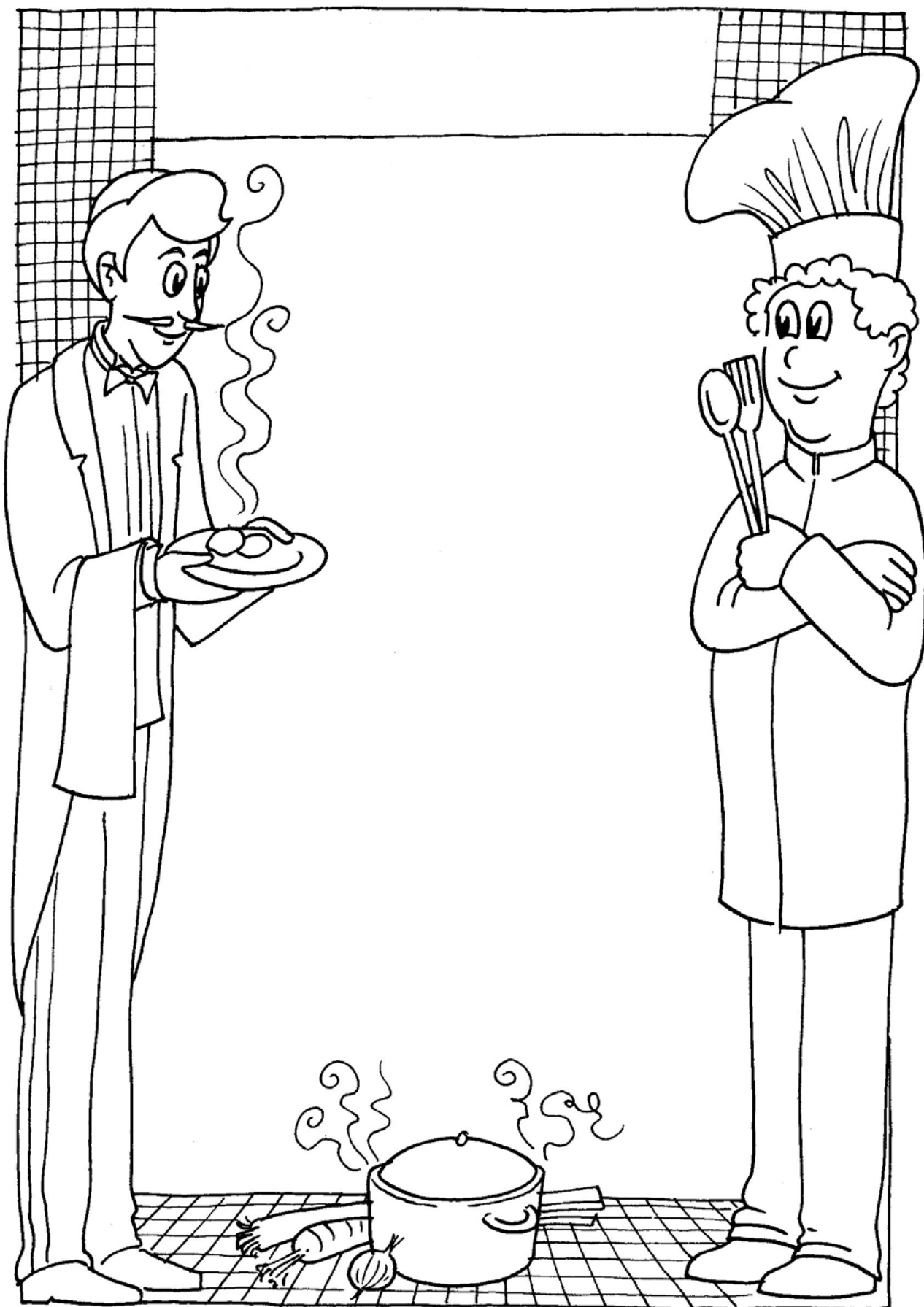
☺ *Maak een lijstje van zoveel mogelijk kosjere restaurants en winkels, in Nederland of België. Kijk in de loeach of op Internet.*

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____
9. _____
10. _____

☺ *Maak op de volgende bladzijde een advertentie voor een kosjer restaurant. Je mag zelf verzinnen wat voor restaurant het is, het hoeft dus niet echt te bestaan.*

Denk hier aan:

- Hoe heet het restaurant?
- Wat is het adres?
- Is het melkkost of vleeskost?
- Wat is extra lekker in jouw restaurant?
- Is er een speciaal menu voor kinderen?

Het vliegtuig was net opgestegen van Schiphol. Lior keek uit het raampje en zag de huizen en weilanden beneden steeds kleiner worden. Hij kon eigenlijk nog steeds niet geloven dat hij namens Bné Akiwa naar Israël mocht. 'Die veiligheidsgordel kan nu wel los', zei Jaier, zijn oudere neef die naast hem zat.

De jongens gingen wat gemakkelijker zitten. Op dat moment kwam de stewardess met hun kosjere maaltijd. Ze zette het dienblad op hun tafeltje en zei: Zou ik jullie iets mogen vragen? Wat houdt kosjer eten eigenlijk in? Is het gezonder dan ander eten? Of is het voedsel dat door een Rabbijn is gezegend?

☺ *Maak dit verhaal af:*
